

Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy

Nám. Jana Palacha 1/2

DELIKVENCIA MLÁDEŽE A PEER PRESSURE

(Youth delinquency and peer pressure)

BAKALÁRSKA PRÁCA

2023/2024

Autor: Katarína Spišáková

Ročník štúdia: tretí

Vedúci práce: Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D.

Pod'akovanie

Rada by som pod'akovala pani Mgr. Zuzane Podanej Ph.D. za odborné vedenie tejto bakalárskej práce a za poskytnutie dát pri vypracovaní empirickej časti bakalárskej práce.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som dôsledne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia alebo na získanie iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 11. apríla 2024

Katarína Spišáková

Abstrakt

Mladí ľudia sú často vystavení sociálnym tlakom svojich rovesníkov, čo môže mať vplyv na ich správanie a rozhodovanie sa v období adolescencie. Tento vplyv je obzvlášť viditeľný v oblasti delikvencie, kde hrá tlak zo strany rovesníkov dôležitú rolu pri rozhodovaní sa u adolescentov, či sa zapoja do riskantného alebo deviantného správania. Táto bakalárska práca sa zaoberá delikvenciou mládeže a tlakom zo strany rovesníkov. Hlavným cieľom práce je zistiť, do akej miery súvisí peer pressure a peer konformita s individuálnou delikvenciou. Práca je zameraná najmä na teoretickú časť, ktorá vychádza hlavne zo zahraničných výskumov zameraných na peer pressure a peer konformitu. Ďalej práca pokračuje kriminologickými teóriami súvisiacimi s delikvenciou mládeže. Posledná kapitola teoretickej časti je zameraná na delikty, ktoré sú časté u adolescentov, akými je napríklad užívanie drog. V empirickej časti práce je použitá metóda sekundárnej analýzy. Na sekundárnu analýzu dát sú využité otázky z výskumu ISRD-3 (International Self-Report Delinquency Study). Navrhnuté hypotézy skúmajú vzťah medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou rovesníkov, trávením voľného času a mierou, do akej jedinec pokladá dôležité to, čo si o ňom myslia rovesníci.

Kľúčové slová: delikvencia, peer pressure, peer konformita, adolescent, rovesníci

Abstract

Young people are often exposed to social pressure from their peers, which can affect their behavior and decision-making during adolescence. This influence is particularly visible in the area of delinquency, where peer pressure plays an important role in adolescents' decisions to engage in risky or deviant behavior. This bachelor thesis deals with youth delinquency and peer pressure. The main goal of the thesis is to find out to what extent peer pressure and peer conformity are related to individual delinquency. The thesis is mainly focused on the theoretical part, which is mostly based on foreign research focused on peer pressure and peer conformity. The work continues with criminological theories related to youth delinquency. The last chapter of the theoretical part is focused on crimes that are common among adolescents, such as drug use. In the empirical part of the work, the method of secondary analysis is used. Questions from the ISRD-3 (International Self-Report Delinquency Study) are used for secondary data analysis. The proposed hypotheses examine the relationship between individual delinquency and peer delinquency, leisure activities, and the degree to which an individual considers what peers think of him to be important.

Key words: delinquency, peer pressure, peer conformity, adolescent, peers

Obsah

Úvod	7
1. Delikvencia mládeže	9
2. Peer pressure a peer konformita	11
2.1 Peer konformita	11
2.2 Peer pressure	13
3. Teórie zaoberajúce sa delikvenciou	16
3.1 Teória sociálneho učenia	16
3.2 Teória napätia	19
3.3 Teória nálepkovania	21
4. Užívanie drog a ostatné delikty spojené s peer pressure	23
4.1 Užívanie drog	23
4.2 Ostatné delikty spojené s peer pressure	25
5. Zhrnutie teoretickej časti	28
6. Sekundárna analýza dát ISRD-3	31
6.1 Dáta	31
6.2 Hypotézy	32
6.3 Premenné	34
6.3.1 Závislé premenné	34
6.3.2 Nezávislé premenné	37
6.4 Testovanie hypotéz	40
Diskusia a záver	46
Zoznam použitej literatúry	50
Zoznam tabuliek	54
Zoznam grafov	55
Príloha: Zoznam použitých otázok z výskumu ISRD-3	56

Úvod

Adolescencia predstavuje obdobie života jedinca, ktoré sa považuje za plné zmien a nových udalostí. Táto fáza života patrí k jednej z najdôležitejších etáp v živote mladého jedinca, pretože predstavuje prechod z detstva do dospelosti, ktorý môže byť náročný. Z hľadiska sociológie sa adolescencia javí ako kritické obdobie, v ktorom sa mladí ľudia stretávajú s rôznymi sociálnymi, kultúrnymi a inštitucionálnymi faktormi, ktoré ovplyvňujú ich formovanie identity, správanie a vytváranie vzťahov medzi rovesníkmi. Takisto sú jedinca často vystavení výzvam a rizikám, ktoré sú pre toto obdobie života typické.

Mnoho z nich počas adolescencie zažíva sociálny tlak, či už zo strany rovesníkov, tak aj zo strany blízkych kamarátov. Pri adolescentoch, ktorých horná veková hranica sa pohybuje do 15-17/18 rokov, hrá najväčšiu rolu tlak zo strany rovesníkov/kamarátov, s ktorými sú v kontakte niekoľko hodín denne v škole, ako aj mimo nej (Shoff et al., 2013). To zároveň ide ruka v ruke s delikvenciou, ktorá je stále jedným z hlavných predmetov skúmania v kriminológii a v sociológii.

Tlak rovesníkov, resp. peer pressure patrí k sociálnym fenoménom, ktorý zohráva významnú úlohu vo vzťahoch a vo formovaní správania jednotlivcov v období adolescencie. „Koncept peer pressure vedie k presvedčeniu, že rovesnícka skupina požaduje konformitu k jej normám, ktoré môžu zahŕňať delikvenciu“ (Ungar, 2000, str. 177).

Peer pressure nie je úplne novodobým fenoménom, no v poslednej dobe, najmä v tomto storočí sa dostáva do povedomia a hovorí sa o ňom čoraz viac. Týmto fenoménom sa zaoberali mnohí sociológovia a kriminológovia už aj v minulosti, najmä v 20. storočí. Brown et al. (1986) tvrdia, že dispozície ku konformite s rovesníkmi sa zvyšujú od detstva až k adolescencii. Táto významná štúdia popisuje peer konformitu a peer pressure, ktoré na začiatku tejto práce predstavím.

Vybrané akty, ktoré sa klasifikujú ako delikventné, čiže patria pod delikty, a ktoré v krátkosti predstavím v mojej práci, sú užívanie drog, krádež a fyzické napadnutie. K týmto činnostiam, ktoré som popísala vyššie, jedinca v období adolescencie inklinujú najčastejšie, najmä ak sú pod negatívnym tlakom svojich rovesníkov, resp. kamarátov. Preto sa postupne budem snažiť v mojej práci zodpovedať výskumnú otázku, ktorá znie: „*Do akej miery súvisí peer pressure a peer konformita s individuálnou delikvenciou?*“

Hlavným cieľom teoretickej časti práce je predstavenie peer pressure a peer conformity a ich vzťah s delikvenciou adolescentov. Na začiatku práce popíšem, čo je delikvencia mládeže a vymedzím pojmy ako peer pressure a peer konformita. Následne v tejto práci stručne predstavím kriminologické teórie, ktoré súvisia s témou mojej práce, kde rozvinem ich konkrétne prepojenie s delikvenciou mládeže spojenou s tlakom rovesníkov. Postupne sa v teoretickej časti dostanem ku konkrétnym deliktom vykonávanými adolescentmi, ktoré súvisia s peer pressure a delikventným správaním u adolescentov, a zároveň ich prepojam s kriminologickými teóriami. Na konci teoretickej časti zhrniem poznatky z výskumov.

Teoretická časť mojej bakalárskej práce slúži ako hlavný prvok mojej práce, na ktorý budem klásť väčší dôraz. O poznatky, ktoré som popísala v teoretickej časti, sa budem neskôr opierať aj v praktickej časti s určitými limitmi. Za najväčší limit mojej bakalárskej práce považujem to, že výskum delikvencie, ktorého dáta analyzujem, nebol priamo zameraný na vzťah delikvencie, peer conformity a peer pressure.

Metódou praktickej časti mojej bakalárskej práce bude sekundárna analýza dát výskumu ISRD-3. V tejto časti popíšem premenné, ktoré som si zvolila, a takisto predstavím aj stanovené hypotézy, ktoré budem v mojej práci testovať pomocou softwaru SPSS. Analýza sa bude týkať hypotéz zameraných na zistenie vzťahu medzi jedincom a delikventným správaním jeho rovesníkov. Výsledky analýzy stručne interpretujem, kde ich popíšem v diskusii spolu so zhrnutím práce. Na konci práce popíšem limity, s ktorými som sa stretla pri sekundárnej analýze ako aj pri písaní teoretickej časti a zodpoviem výskumnú otázku, ktorú som na začiatku práce predstavila.

1. Delikvencia mládeže

Delikvencia mládeže patrí medzi závažné sociálne fenomény, ktorý predstavuje výzvu pre spoločnosť ako celok. Delikventné správanie zasahuje do mnohých aspektov života mladých jedincov. Zo sociologického hľadiska môže byť delikvencia mládeže vnímaná ako výsledok interakcie medzi jedincami v rámci ich sociálneho prostredia. Prostredie najčastejšie v tomto období života adolescentov predstavuje škola, v ktorej sú jedinci vystavení rovesníckym skupinám spolu s blízkymi kamarátmi. Takisto tu patrí aj prostredie mimo školy, ako sú rôzne voľno časové aktivity, medzi ktoré patria aj krúžky, ktoré zahŕňajú rovesníkov. Do prostredia mimo školy a školského areálu zaraďujeme aj trávenie času v domácnosti, kde patrí najmä rodina, ktorá ale v tomto období stráca svoj primárny vplyv na adolescenta (Borsari & Carey, 2001).

Delikvencia mládeže najmä zo sociologického hľadiska predstavuje dôležitú oblasť výskumu, ktorý sa snaží porozumieť rôznym sociálnym faktorom, ktoré vplývajú na delikvenciu, ako aj širšiemu kontextu tejto tematiky. Sociálne faktory môžu byť z časti zodpovedné za vznik a následné pretrvávanie delikventného správania u mládeže (Shoff et al., 2013). Sociológovia, a takisto aj kriminológovia sa zameriavajú na skúmanie sociálnych determinantov, ktoré môžu ovplyvniť a zvýšiť riziko delikventného správania.

Delikventné akty u mládeže nie sú nezvyčajné a patria medzi nich užívanie drog a alkoholu, drobné krádeže, a takisto aj fyzické napadnutia. Keďže adolescenti trávia podstatnú časť dňa v škole, je vysoká pravdepodobnosť, že v nej dôjde k delikventnému správaniu, ktoré môže byť z časti spôsobené tlakom zo strany rovesníkov. (Shoff et al., 2013). No tieto delikventné akty sa neodohrávajú len v školskom prostredí. Rôzne delikventné akty sa odohrávajú aj mimo toto prostredie, v ktorom sa môžu ešte viac rozvíjať a zhoršovať na intenzite.

Delikvenciu mládeže definuje Shoff et al. (2013) ako kriminálne správanie, ktoré vykonáva mladý jedinec pred dosiahnutím hranice dospelosti. Podľa národa pôvodu sa mladistvý jedinec stáva dospelým vo veku od 15 do 17/18 rokov. No sú prípady, kedy sa vek znižuje, napríklad v prípade vraždy a iných závažných trestných činov. Delikventné správanie je teda také, ktoré nie je v súlade najmä s právnymi, ale aj s morálnymi normami, ktoré panujú v danej spoločnosti (Shoff et al., 2013).

Mladistvý delikvent sa najčastejšie definuje v slovníkoch ako mladý človek, ktorého správanie sa vyznačuje anti-sociálnymi rysmi. Vo väčšine prípadov je toto správanie mimo kontroly rodičov a podlieha súdnemu konaniu (Juvenile delinquent, 1998). Najčastejšie sa pri delikvencii mládeže uvádza to, že mladí ľudia majú zvýšené riziko dopustenia sa rôznych prečinov a zločinov v porovnaní s dospelými jedincami (Watt et al., 2004).

Brown et al. (1986) tvrdia, že najčastejšie sú to práve jedincovi rovesníci, ktorí ho vyzývajú k delikventnému správaniu. „Je všeobecne známe, že rizikové správanie adolescentov často nastáva v sociálnom prostredí medzi rovesníkmi“ (McCoy et al., 2019, s. 59). Tí adolescenti, ktorí sú náchylnejší podľahnúť tlaku zo strany rovesníkov, majú omnoho väčšie ťažkosti pri vytváraní sociálnej kompetencie a je pre nich ťažšie vytvárať si vlastný úsudok ohľadom delikventného, resp. rizikového správania. Teda je pre nich ťažšie rozoznať, do akej miery je ich správanie nevhodné, alebo dokonca či sa pohybuje na hranici so zákonom (McCoy et al., 2019).

V zhrnutí, delikvencia mládeže je v rámci sociologického ale aj kriminologického pohľadu stále aktuálnou, dôležitou a závažnou problematikou, ktorá si vyžaduje hlboké a systematické porozumenie, či už po teoretickej, tak aj po praktickej stránke. Preto je skúmanie delikvencie mládeže zo sociologického pohľadu nevyhnutné pre lepšie porozumenie širších sociálnych kontextov a faktorov, ktoré sa skrývajú za pozadím tohto fenoménu.

2. Peer pressure a peer konformita

Stať sa plnohodnotným členom rovesníckej sociálnej skupiny patrí k jednej z hlavných úloh v živote jedinca v období adolescencie. Rovesnícke skupiny ovplyvňujú socializáciu a osobnosť jedinca tým, že mu umožňujú skúmať jeho vlastné záujmy, identitu ako aj pocity neistoty a zároveň sa snažia zachovať pocit spolupatričnosti v rámci ich skupiny (Santor et al., 2000). Peer konformita, v tomto ponímaní ako konformita s delikventným správaním, je mnoho krát považovaná za jeden zo základných pilierov adolescencie, ktorá je v tomto období nevyhnutná (Brown et al., 1986).

Ako spolu súvisí peer pressure a peer konformita? Na túto otázku sa budem snažiť odpovedať v tejto kapitole práce. Najprv popíšem peer konformitu, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou skúmania v sociológii a vedci sa jej skúmaniu venujú dlhé roky.

2.1 Peer konformita

„Mládež s extrémnou orientáciou na rovesníkov údajne kladie zvýšený dôraz na názory rovesníkov, s malou alebo žiadnou váhou kladenú názorom rodičov alebo dospelých“ (Laursen & Faur, 2022, str. 227).

Peer konformita patrí medzi dôležité sociálne javy, ktoré sú študované ako aj zo sociologického pohľadu, tak aj z toho kriminologického, pretože ovplyvňuje správanie a formovanie identít jednotlivcov v spoločnosti. Pre priblíženie som vybrala zopár štúdií, ktoré sa venujú peer konformite viac zo sociologického hľadiska, no prepájajú ju aj s kriminologickým hľadiskom.

Existujú malé rozdiely medzi peer pressure, teda tlakom rovesníkov a peer konformitou. Brown et al. (1986) vo svojej štúdií tieto dva javy od seba odlíšili. Pre Browna a jeho kolegov znamená tlak rovesníkov určitý postoj alebo subjektívne vnímanie jedinca na jeho okolie, v ktorom sa nachádza, a to v adolescencii vo veľkej miere tvoria jeho rovesníci. V prípade peer konformity sa jedná o správanie jedinca, ktoré je v súlade so správaním rovesníkov, či už s delikventným, alebo s nedelikventným. S vývojom jedinca, ktorý sa stáva viac autonómny počas svojej neskoršej adolescencie, konformita ako aj tlak zo strany rovesníkov postupne strácajú na svojej dôležitosti. Preto sa za najviac kritické obdobie považuje skorá adolescencia, teda vekové rozhranie od 11-15 rokov (Brown et al., 1986).

V nadväznosti na peer konformitu vysvetľujú McCoy et al. (2019), že byť sociálne akceptovaný rovesníkmi sa stáva ústredným bodom väčšiny adolescentov. Jedným z dôvodov je to, že ide o vývojovo veľmi citlivé obdobie, v ktorom je jedinec náchylnejší na rýchle reagovanie na sociálne podnety, ktoré prichádzajú z jeho sociálneho prostredia. Môže to byť až do takej miery, že peer konformita je vnímaná ako základ k ceste k obľube medzi rovesníkmi, či už delikventnými alebo nedelikventnými. Preto sú adolescenti najmä na začiatku tohto obdobia obzvlášť zraniteľní a ľahšie podliehajú tlaku rovesníkov. Hlavnou motiváciou u týchto jedincov je snaha o sociálne prijatie a predchádzanie sociálnemu vylúčeniu.

Aké je prepojenie peer konformity a delikvencie? Tlak ako aj vplyv zo strany rovesníkov na delikventné správanie spojené s konformitou jedinca sa pozoruje, keď jedna alebo viac osôb ovplyvňuje správanie jedinca v rovnakej vekovej skupine (Laursen & Faur, 2022).

„Vplyv rovesníkov je dvojkrokový proces zahŕňajúci aspoň dvoch jednotlivcov“ (Laursen & Faur, 2022, str. 223). V prvom kroku niekto, alebo niektorí členovia skupiny, urobia niečo, čo pozorovali od iných, napríklad starších jedincov. Tým si vytvárajú a modelujú správanie, v tomto prípade to delikventné. Druhý krok zahŕňa konformnú odpoveď zo strany jedinca. Vo väčšine prípadov konformita zahŕňa zmenu v jedincovom správaní, aby sa podobalo rovesníckemu správaniu, ktoré je v tomto prípade delikventné, čím sa zvyšuje podobnosť v činoch daných jedincov. Dokonca sa v danej skupine môže stať to, že niektorí členovia skupiny budú odmeňovať prejavy konformity a/alebo trestať prejavy nekonformity (Laursen & Faur, 2022). Je taktiež možné, že jednotlivec si v skutočnosti nepraje vykonávať činnosť, no v súčasnosti sa mu zdá dôležitejšia konformita so skupinou a tlaku podľaňne (Nováková & Vávrová 2015).

Najčastejšie sa uvádza to, že delikvencia mládeže je veľmi častým predchodcom k trvalému ako aj k vážnemu delikventnému správaniu v dospelosti. No na druhej strane mnoho mladistvých prestane s delikventným správaním v neskoršej adolescencii. Preto sa neskoršia adolescencia považuje za jeden zo zlomových bodov u mnohých jedincov (Watt et al., 2004). „Mnohé štúdie indikovali, že problémové správanie eskaluje počas skorej adolescencie pred vyvrcholením v neskoršej adolescencii, a klesá v skorej dospelosti“ (Watt et al., 2004, s.141). Ďalej títo autori pokračujú s tvrdením, že v dôsledku toho sa neskorá adolescencia kedysi označovala ako „roky náchylné na páchanie zločinov“ (Watt et al., 2004).

Argumenty na podporu tvrdenia od Browna et al. (1986), ktorí tvrdia, že delikvencia vrcholí počas adolescencie a potom klesá, podporuje aj štúdia od McIntosha et al. (2006), kde autori tvrdia, že jedným z ďalších možných vysvetlení môže byť aj to, že u mladých ľudí je vysoká pravdepodobnosť, že si budú chcieť prisvojiť individuálnu zodpovednosť za svojej činy s rastúcim vekom a to je dôvodom toho, že nebudú chcieť priznať, že sa správali konformne s rovesníkmi v určitej fáze ich života.

Laursen & Faur (2022) sa okrem iného zameriavali aj na inú stránku u mladistvých, a ňou je identita. Prepojene peer konformity spolu s delikventným správaním mladistvých a ich identitou je, že konformita s rovesníkmi uľahčuje skúmanie a umožňuje mladým ľuďom vyskúšať a zbaviť sa rôznych identít, keď sa pohybujú medzi rovesníkmi a kamarátmi. Predpokladá sa, že zhoda je najvyššia, keď je neistota identity na svojom vrchole. Ako sa adolescenti stávajú istejšími vo svojej identite, peer konformita je na ústupe.

V zhrnutí, peer konformita slúži ako základ pre posudzovanie toho, či si jedinec „adoptuje“ určitú činnosť, ktorú vykonáva jeho rovesnícka skupina, a ak si ju „neadoptuje“, môže byť jedinec sankcionovaný jeho rovesníckou skupinou (Santor et al., 2000).

Záver z výskumov konformity nám poskytujú cenné poznatky o tom, ako a prečo sa jednotlivci správajú konformne v okruhu svojich kamarátov a rovesníckych skupín a akým spôsobom to môže viesť k delikventnému správaniu v období adolescencie. V tomto kontexte sa peer konformita berie ako konformita s delikventnou skupinou.

2.2 Peer pressure

„Je zrejmé, že ústrednou črtou väčšiny predstáv o tlaku rovesníkov je to, že jednotlivci sú motivovaný konať a myslieť určitými spôsobmi, pretože boli nabádaní, povzbudzovaní, prípadne boli pod nátlakom rovesníka, aby tak urobili“ (Santor et al., 2000, s. 165).

Neoddeliteľnou súčasťou pri vysvetlení peer konformity, ktorú som popísala vyššie, je aj tzv. peer pressure, teda v preklade tlak rovesníkov, ktorý predstavím nižšie. Tlak rovesníkov je jav, ktorý výrazne ovplyvňuje život mládeže. Niektorí dokonca považujú peer pressure za cenu, ktorú jedinec platí, aby mohol byť súčasťou a členom nejakej skupiny (Santor et al., 2000). Peer pressure bol skúmaný najmä v školskom prostredí, kde dochádza k intenzívnejšej interakcii medzi rovesníkmi. No tento fenomén bol skúmaný aj mimo školské prostredie, ako napríklad susedstvo, krúžky, voľnočasové aktivity s rovesníkmi apod.

Dospievanie nie je len obdobím pre zvýšený význam sociálnych, resp. rovesníckych vzťahov, ale je to aj čas, v ktorom je zvýšená náchylnosť na tlak zo strany rovesníkov (McCoy et al., 2019). Zo širšej sociálnej perspektívy sa môže peer pressure prejavovať ako stimul, ktorý posilňuje alebo dokonca testuje príslušnosť jedinca k určitej skupine. Tlak rovesníkov môže zahŕňať negatívne podnety a nátlak k rôznym výzvam a odvážnym činnostiam, ako je napríklad užívanie drog, ktoré je medzi adolescentmi časté (Lewis & Lewis, 1994).

Podľa Santora et al. (2000) je kľúčovou črtou definície peer pressure to, že rovesníci aktívne povzbudzujú alebo nabádajú jedinca, aby niečo urobil, v tomto prípade niečo delikventné. Teda ústrednou črtou väčšiny predstáv o tlaku rovesníkov je to, že jedinci sú motivovaní konať a myslieť určitými spôsobmi, pretože boli nabádaní, povzbudzovaní a boli pod silným tlakom zo strany rovesníkov, aby niečo delikventné urobili.

Peer pressure je podľa Browna et. al. (1986) vždy nejakým spôsobom subjektívne vnímaný. Môže byť vnímaný ako pôsobenie skupiny na jedinca, pričom jedinec je aktívne povzbudzovaný ostatnými členmi skupiny k vykonávaniu určitej činnosti. Takáto aktivita môže pripadať jedincovi ako atraktívna a skupina mu len dopomáha prekonať počiatočnú bariéru, ktorá tam mohla nastať a to môže viesť až ku delikventnému správaniu.

V nadväznosti na delikvenciu a peer pressure, Nováková & Vávrová (2015) zistili, že adolescenti prejavujú ochotu zapojiť sa do činnosti a aktivít a to aj vo všeobecnosti veľmi rizikových, akými sú napríklad krádeže, užívanie drog a vandalizmus, pretože sa obávajú možnej straty sociálneho statusu v rámci skupiny. Títo jedinci prejavujú výraznú túžbu stať sa členom, alebo zostať členom rovesníckej skupiny. A to je dôvodom, prečo si mladiství vyberú možnosť, ktorá prináša okamžitú úľavu od tlaku rovesníckej skupiny, t. j. budú konať tak, ako koná skupina.

Ohľadom teórie normálneho psychického vývoja uvádza Erikson (1993) to, že adolescencia je spojená s nadobudnutím zmyslu identity, zatiaľ čo jedinec prekonáva tzv. pocit rozptýlenej identity. Erikson zdôrazňuje, že v tejto fáze rodičia stratili svoju úlohu základnej podpory pre svoje dieťa a zároveň aj to, že už nie sú zdrojmi hodnôt, podľa ktorých sa jedinec orientuje. Nová rola je prebraná skupinou rovesníkov jedinca. V tejto fáze je častým predmetom aktivít u jedincov hranie odvahy. Hraním odvahy sa myslí tzv. „vyzývam ťa, aby si to urobil“ a to je formou spoločenskej hry ako legitímnym nástupcom, ktorý prichádza po detských hrách (Erikson, 1993).

Tento koncept normálneho psychického vývoja podľa Ungara (2000) sprevádzajú 3 štádiá, na konci ktorých sa jedinci dostávajú až k tomu, že vedia prejsť svoje názory a zároveň aj samých seba, bez ohľadu na ich rovesníkov a bez ohľadu na tlak, ktorý môžu z ich strany pociťovať. Samozrejme to neplatí pre všetkých jedincov, ako napríklad pre tých, ktorí majú väčšie riziko správať sa delikventne aj po skončení adolescentného obdobia. Tieto štádiá sú:

1. štádium: v tomto štádiu jedinci bojujú so seba definíciou. V tomto štádiu hrá významnú rolu tlak rovesníkov, ktorý posilňuje to, že jedinec sa ešte hľadá a začne opakovať to, čo robia jeho rovesníci, najmä tí, ktorí sú delikventní.
2. štádium: v tomto štádiu jedinci prejavujú konformné správanie, pretože sa jedinec adaptoval v danej rovesníckej skupine. Jedinec sa prispôbil označeniam, ktoré dostal od svojich rovesníkov. V tomto štádiu jedinci bojujú sami so sebou, teda s tým, čo chcú oni sami a s tým, čo od nich chcú rovesníci.
3. štádium: v tomto štádiu si už jedinci uvedomujú svoju identitu a snažia sa byť sami sebou, teda snažia sa nepodľahnúť tlaku zo strany rovesníkov. V tomto štádiu peer pressure stráca svoj efekt (Ungar, 2000).

Tlak rovesníkov je preto fenoménom, ktorý hrá významnú úlohu v živote mladých ľudí počas obdobia adolescencie. Tento tlak sa môže týkať rôznych aspektov života. Mladí ľudia sa často snažia zapadnúť do určitej skupiny rovesníkov a prispôbiť sa jej hodnotám, aby sa cítili akceptovaní a uznávaní. Peer pressure môže mať negatívne dôsledky najmä vtedy, keď sa jedinec pod tlakom kamarátov a rovesníkov angažuje v rizikovitom správaní. Preto je dôležité, aby sme pochopili túto dynamiku a podporili mladých ľudí v ich schopnostiach odolávať negatívnejmu tlaku a rozhodovať sa na základe svojich hodnôt a presvedčení a nie na základe toho, čo chcú jeho kamaráti.

Na záver kapitoly o peer pressure a peer konformite spomeniem štúdiu od McCoya et al. (2019), ktorí pridali ďalšie faktory, akými sú kultúrne normy a hodnoty, kde vysvetľujú, že aj tieto faktory hrajú dôležitú rolu v živote adolescentov. Kultúrne normy a hodnoty, ktoré sú hlboko zakorenené v spoločnosti, môžu ovplyvniť postoje adolescentov k ich rovesníkom, ako aj k delikventnému správaniu (McCoy et al., 2019). Normami sa zaoberali aj mnohí významní autori kriminologických teórií, ktorí tieto normy popísali podrobnejšie.

Peer pressure spolu s peer konformitou súvisia so zapojením sa do rovesníckych aktivít, anti-sociálnych aktivít, kde patrí aj delikventné správanie (Brown et al., 1986). Preto peer konformita a peer pressure, ako plynie z informácií vyššie spomenutých, sú vzájomné prepojené a sú aj naďalej predmetom skúmania mnohých štúdií. Obe hrajú veľkú rolu pri dospievaní jedincov. Porozumenie tlaku rovesníkov ako aj konformity s rovesníkmi je pre sociológov dôležité najmä pre lepšie porozumenie sociálnych interakcií u adolescentov. O bližšom porozumení tlaku rovesníkov a čo sa za ním môže skrývať, popíšem v štvrtej kapitole.

3. Teórie zaoberajúce sa delikvenciou

„Vzhľadom na to, že teórie sú formované svetom, v ktorom teoretici žijú, naša vlastná interpretácia týchto teórií, keď ich aplikujeme, vysvetlíme a skombinujeme, môže pomôcť vysvetliť súčasnú trestnú činnosť a delikventné činnosti a správanie“ (Zembroski, 2011, s. 253).

Teórie, ktoré popisujú delikvenciu vo všeobecnosti a delikvenciu mladistvých, predstavujú základný pilier, pomocou ktorého sa snažíme pochopiť príčiny a vysvetliť javy spojené s delikventným správaním. Teórií, ktoré sa zaoberajú delikvenciou, je nespočetné množstvo. Mnohé na seba nadväzujú, alebo si odporujú vo svojich hlavných myšlienkach. Pre moju bakalársku prácu som vybrala tri teórie, ktoré boli najviac relevantné vo vzťahu k rovesníkom a ich vplyvu. Konkrétne nimi sú: teória sociálneho učenia, teória napätia a teória nálepkovania.

3.1 Teória sociálneho učenia

Hlavným pilierom teórie sociálneho učenia je premisa, že normy, postoje, očakávania a presvedčenia vznikajú z interakcie s kultúrnym alebo sociálnym prostredím, v ktorom sa jedinec nachádza (Hammer, 2011).

Jedným z hlavných predstaviteľov teórie sociálneho učenia je Albert Bandura. Tento teoretik spolu s Waltersom (Bandura & Walters, 1977) predložili návrh a argument, že jedinci sa učia z pozorovaní ostatných jedincov alebo z určitých modelov správania ich okolia. A. Bandura veril, že behaviorálne teórie, ktoré predpokladajú, že prostredie určuje správanie človeka, boli vo svojej podstate príliš zjednodušujúce. V reakcii na to predstavil myšlienku tzv. recipročného determinizmu, čo znamená, že prostredie a správanie sa navzájom podmieňujú (Bandura & Walters, 1977).

Ďalším významným predstaviteľom tejto teórie je Ronald Akers. R. Akers (2001) tvrdí, že základným predpokladom teórie sociálneho učenia je to, že rovnaké procesy učenia môžu mať za výsledok konformné správanie (v tomto prípade to Akers myslí v pozitívnom zmysle), ale aj delikventné správanie. Podľa Akersa (2001) tu máme štyri premenné, ktoré fungujú na podnecovanie a posilňovanie postojov k sociálnemu správaniu, a nimi sú:

- diferenciálna asociácia, ktorá sa definuje ako vplyv tých, s ktorými sa jedinec často stretáva,
- definície, ktoré môžu byť buď priaznivé alebo nepriaznivé,
- posilňovanie, ktoré sa týka očakávaných odmien alebo trestov spojených s určitým správaním, ktoré slúži na určenie toho, či niekto bude toto správanie opakovať,
- modelovanie, ktoré znamená, že rovesníci sú nositeľmi modelov správania. Vyváženosť týchto vplyvov určuje to, či bude mať niekto sklon zapojiť sa buď do nekonformného alebo do konformného správania (Akers, 2001).

Jedným zo známych konceptov, ktorý bol pridaný práve Akersom do tejto teórie, bolo diferenciálne posilnenie, ktoré definoval ako rovnováha očakávaných alebo skutočných odmien a trestov, ktoré nasledujú, alebo sú dôsledkami správania (Akers, 2001). Podľa Akersa (2001), činy, ktoré sú posilnené či už odmenou, alebo vyhnutiu sa nepohodliu sa s vysokou pravdepodobnosťou budú opakovať, zatiaľ čo činy, ktoré vyvolajú trest, majú oveľa menšiu pravdepodobnosť opakovania sa. Akers tvrdil, že najdôležitejšie posilnenie je to sociálne. Stabilita delikventného správania je preto pravdepodobnejšia, keď je jedinec začlenený do takého sociálneho prostredia, kde sa posilňuje nevhodné, resp. rizikové správanie.

Odmeny a tresty, alebo inak povedané, odmeny a náklady, boli predstavené v štúdiu od Watta et al. (2004). V tejto štúdiu autori zmieňujú, že podľa teórie sociálneho učenia, angažovanosť v delikventnom správaní závisí od dostupných odmien a nákladov. Dôvodom je to, že vnímanie odmien určujú jednotlivé faktory, ako je napríklad učenie sa z minulosti, alebo učenie sa rôznych pozitívnych postojov k asociálnemu správaniu. Sú to takisto aj sociálne faktory, ako napríklad odmeny a tresty zo strany rodiny, ale najmä zo strany rovesníkov. Teória sociálneho učenia preto zdôrazňuje dôležitosť odmien a nákladov, ktoré sa týkajú anti-sociálneho správania verzus odmeny a náklady, ktoré sa týkajú prosociálneho správania (Watt et al., 2004).

Prosociálne správanie spomenuté v odstavci vyššie je známy sociologický pojem, ktorý sa zaužíval aj v kriminológii. Pojem prosociálne správanie opisuje činy, ktoré preukazujú zmysel pre empatiu, starostlivosť, ale aj určitú etiku, ktorá zahŕňa zdieľanie, spoluprácu, pomoc druhým, štedrosť, úprimnosť, obranu druhých, podporu druhých a dokonca aj altruistický akt riskovania vlastného života, aby druhému pomohol. Dospelí a rovesníci môžu tiež zvýšiť mieru prosociálneho správania dieťaťa modelovaním a pozitívnym nálepkovaním, diskusiou a odmeňovaním dieťaťa, ak urobí niečo čo je v súlade s prosociálnym správaním. Rozdiely v temperamente, osobných skúsenostiach, kultúrnych očakávaníach a takisto aj v povahe situácie ovplyvňujú prosociálne správanie u detí a mladistvých (Encyclopedia.com, 2019).

V prípade adolescentov a ich sklonom k delikventnému správaniu napomáha asociácia s anti-sociálnymi rovesníkmi. Títo jedinci sú častejšie „posilnení“ na výkon kriminálneho správania a majú väčšiu šancu, že v tom budú pokračovať, ako tí s pro-sociálnejšími rovesníkmi, pretože pro-sociálnejší kamaráti majú menšiu šancu prejavovať delikventné správanie a preukazujú menšiu mieru tlačiť ostatných jedincov do delikventných činností, ktoré by bez pociťovaného tlaku neurobili. To je dôvodom, prečo mladí devianti s delikventnými rovesníkmi a/alebo tí, ktorí sa identifikujú ako členovia gangu, predstavujú väčšie riziko recidívy ako tí, ktorí majú konvenčnejších, teda pro-sociálnejších rovesníkov (Watt et al., 2004).

Význam teórie sociálneho učenia pretrváva. Podľa Pratta et al. (2010) teória sociálneho učenia zostala jednou z kľúčových kriminologických paradigiem za posledné štyri desaťročia. Ďalej tento autor pokračuje v tom, že centrálnym bodom tejto teórie ostalo to, že zločin sa učí prostredníctvom sociálnej interakcie. V každej spoločnosti sa jedinci odlišujú v tom, ako silno sú vystavení behaviorálnym a normatívnym vzorcom prostredníctvom ich asociácií s ostatnými. Predstavitelia tejto teórie boli toho názoru, že delikventné správanie, najmä pri prvom iniciovaní, môže byť spôsobované tým, že jedinci napodobňujú správanie ostatných. Napodobňovanie v zjednodušenom význame definujeme ako angažovanosť sa v danom správaní po pozorovaní podobného správania sa u iných.

V zhrnutí, teória sociálneho učenia je významnou súčasťou sociologickej perspektívy, ktorá sa zaoberá vysvetľovaním a porozumením sociálneho správania jednotlivcov. Podľa teórie sociálneho učenia, ako plynie z informácií spomínaných vyššie, sa jedinci učia novému (delikventnému) správaniu tým, že sledujú a modelujú (delikventné) správanie ostatných vo

svojom najbližšom okolí, čo sú v tomto prípade najmä rovesníci. Kľúčovou súčasťou teórie sociálneho učenia je pojem diferenciálne posilnenie, s ktorým prišiel Akers (2001), ako aj odmeny a náklady, ktoré som v krátkosti predstavila spolu s prosociálnym správaním.

Teória sociálneho učenia bola aplikovaná na nespočetné množstvo vysvetlení rôznych situácií, s ktorými sa spája delikventné správanie (Winfrey et al., 1994). Preto túto teóriu považujem za najdôležitejšiu teóriu pre moju bakalársku prácu a relevantnú vo vzťahu k mojej téme, ako aj k praktickej časti. Táto teória podporuje vzťah medzi delikvenciou a peer pressure z hľadiska modelovania delikventného správania.

3.2 Teória napätia

Teóriu napätia som zvolila ako ďalšiu z teórií, ktorá je nápomocná pri vysvetlení delikvencie mládeže spojenou s peer pressure a peer konformitou jedinca v sociálnom prostredí.

Robert King Merton (1968), jeden z najznámejších predstaviteľov teórie napätia analyzoval individuálne vzorce a prostriedky na dosiahnutie stanovených cieľov spoločnosti počas anomických podmienok. Anómia je považovaná za kľúčový pojem teórie napätia pre Mertona. Pre Agnewa je na druhej strane skôr dôležitý strain, v preklade napätie, ktoré pre moju prácu považujem za dôležitejšie.

Čo vlastne anómia v skratke znamená a ako to súvisí s napätím? Podľa Mertona (1968) dochádza k anómii, keď spoločnosť kladie dôraz na úspech alebo kultúrne predpísané ciele bez riešenia predpísaných noriem, ktoré regulujú prostriedky na dosiahnutie týchto cieľov. Ak jedinec nemá prostriedky na dosiahnutie cieľov, ktoré spoločnosť pokladá za dôležité, vzniká u neho napätie a je šanca, že začne porušovať zákon.

Na druhej strane Agnew (1992) uvádza, že napätie sa vzťahuje na vzťahy medzi jedincami, v ktorých ostatní nezaobchádzajú s jednotlivcom tak, ako by si želal, aby s ním bolo zaobchádzané. Podľa Agnewa (1992) existujú 2 typy napätia (strainu):

1. Objektívne napätie, ktoré odkazuje na určité podmienky odmietnuté väčšinou členov danej skupiny. Medzi tieto podmienky, ktoré môže väčšina ľudí odmietnuť patrí: fyzické napadnutie, nedostatok potravy a chýbajúce prístrešie.
2. Subjektívne napätie, ktoré odkazuje na udalosti, ktoré sú odmietnuté jedincami, ktorí ich zažívajú a prežívajú vo svojom vnútri. Jedinci hodnotia podľa vlastného (subjektívneho) uváženia objektívne napätie. Medzi to patrí napríklad zlyhanie v

škole, rozvod alebo smrť člena rodiny. Subjektívne hodnotenie objektívneho napätia je funkciou širokého spektra faktorov, kde patria individuálne vlastnosti jedinca, osobné a sociálne zdroje (sebaúcta, seba hodnotenie, presvedčenia a sociálna podpora).

Agnew (1997) neskôr navrhol zoznam ďalších napätí, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou súvisia s delikvenciou. Patria medzi nich:

- dosiahnutie cieľov, ktoré nemožno dosiahnuť konvenčným správaním, ale ktoré sa dajú ľahko dosiahnuť zločinom,
- negatívne skúsenosti v školskom prostredí (zlé známky, negatívne vzťahy s učiteľmi alebo so spolužiakmi a rovesníkmi),
- negatívne rovesnícke vzťahy medzi adolescentmi: urážky, útoky, výsmech, tlak na vykonávanie delikventných aktov zo strany rovesníkov.

Ak sú prítomné aspoň niektoré z týchto napätí, Agnew (2001) tvrdí, že pravdepodobnosť delikvencie je vyššia, než keď prítomné nie sú.

Teória napätia vychádza z predpokladu, že spoločnosť je charakterizovaná nerovnomerným rozdelením zdrojov a príležitostí medzi rôznymi skupinami jedincov (Merton, 1968). Ale na druhej strane aj konkrétnymi napätiami, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť delikventného správania (Agnew, 1997). Súvislosť medzi peer pressure a delikvenciou mládeže v prípade teórie napätia spočíva najmä v tom, že situácie v teórii napätia sú chápané ako „vyhnutia sa negatívne mu stimulu“ (Nguyen et al., 2021). V tomto prípade to znamená, že konformita s rovesníkmi je predchádzaním anticipovanej negatívnej reakcie rovesníkov.

V zhrnutí, jadrom teórie napätia je myšlienka, že ak sa k jedincom správajú ostatní zle, alebo sa nachádzajú v zlom kultúrnom prostredí, ich odpoveďou je často krát deviantné správanie, ktoré je v tejto teórii spájané s napätím (strainom), ktoré jedinec pociťuje. Teória napätia je preto ďalšou sociologickou ako aj kriminologickou teóriou, ktorá sa zameriava na skúmanie sociálnych konfliktov a delikvenciou či už spoločnosti ako celku, tak aj delikvenciou mládeže v tejto spoločnosti.

Táto teória má preto veľký význam pre sociologický ale aj kriminologický výskum. Pomáha nám lepšie porozumieť nerovnostiam a napätiu v spoločnosti a poskytuje nám odlišný pohľad na peer pressure spojený s delikvenciou mládeže ako aj jeho príčiny, než poskytuje teória sociálneho učenia spomenutá v predošlej kapitole.

3.3 Teória nálepkovania

Poslednou z kriminologických teórií, ktorej sa budem v tejto práci venovať, je teória nálepkovania, známejšia pod jej anglickou verziou ako labeling theory.

Teória nálepkovania predkladá argument, že ak sú mladí ľudia zapojení do trestnej činnosti, je vysoká pravdepodobnosť, že spoločnosťou budú „onálepkovaní“ za svoje delikventné činy a verejnosť sa k nim bude správať na základe tejto nálepky. Vo väčšine prípadov to je negatívne správanie zo strany spoločnosti, ktoré je spojené so stigmatizáciou jedinca. Predstavitelia teórie nálepkovania tvrdia, že mladí ľudia, ktorí boli onálepkovaní ako mladiství delikventi alebo ako zločinci, naďalej pokračujú v nezákonnej činnosti v reakcii na predsudky a diskriminačné zaobchádzanie zo strany verejnosti. Teda spoločnosť priradzuje jednotlivcom štítok deviantnosti a vníma ich ako deviantných členov spoločnosti (Nguyen et al., 2021).

„Teória nálepkovania predpokladá, že jednotliví devianti, ktorí sú identifikovaní a sankcionovaní, interpretujú svoju „páchateľskú“ stigmú ako hlavný status, čím menia svoju sociálnu identitu, a následne ich správanie“ (Ascani, 2012, s. 80).

Teória nálepkovania podľa Bernburga (2009) poskytuje sociologický prístup, ktorý sa zameriava na úlohu sociálneho nálepkovania, ktorý dopomáha rozvoju kriminality a deviantného správania u mládeže. Táto teória predkladá, že hoci deviantné správanie môže zo začiatku prameniť z rôznych príčin a podmienok, no ak už boli jednotlivci označení alebo definovaní ako devianti (dostali nálepku), skôr či neskôr títo jedinci budú musieť čeliť novým problémom. Tieto problémy pramenia z reakcií seba ako aj okolia na negatívne stereotypy (stigmy), ktoré sú spájané s deviantným označením (Bernburg, 2009).

Negatívne stereotypy, resp. stigmy a negatívny diskurz spojený s nálepkou jedinca môžu ovplyvniť správanie mladých ľudí a pri prechode do dospelosti môžu negatívne nálepky spôsobiť sociálne vylúčenie jedinca zo skupiny rovesníkov (Nguyen et al., 2021). Z tohto dôvodu môže jedinec vyhľadávať deviantných rovesníkov, ktorí sú z jeho pohľadu menej

odsudzujúci a sú ochotní mu poskytnúť podporu. Sub-kultúrna formácia, ktorá schvaľuje alebo toleruje deviáciu, môže viesť k ďalšej kriminalite mladistvých (Ascani, 2012).

Dôvodom je, že stigma, ktorá plynie z prisúdenia štitku „delikvent“, môže ovplyvniť sociálne vzťahy. Mládež, ktorá sa dostane do problémov so zákonom, nie je typ priateľov, s ktorými rodičia chcú, aby sa ich deti stýkali. Teda izolácia od kamarátov, ktorí nie sú deviantní, môže zvýšiť pravdepodobnosť, že onálepovaná mládež bude vyhľadávať deviantných rovesníkov, ktorí na nich môžu vyvíjať tlak na vykonávanie deliktov (Krohn & Lopes, 2015).

Túžba po skupinovej/sociálnej identite nakoniec preváži potenciálne riziká, ktoré plynú z asociácie sa s delikventnými rovesníkmi. Jedinci, ktorí sa nedokážu zaradiť do žiadnej sociálnej skupiny, ktorá má na jedinca pozitívny vplyv počas adolescencie, vnímajú takúto situáciu ako spoločenskú stigmú. Je taktiež možné, že jedinec si v skutočnosti nepraje vykonávať činnosť, ktorú vykonávajú jeho deviantní rovesníci, no v súčasnosti sa mu zdá dôležitejšia konformita so skupinou a tlaku nakoniec podľahne (Nováková & Vávrová 2015).

V zhrnutí, teória nálepkovania upozorňuje na dôležitosť sociálneho kontextu a mocenských vzťahov pri formovaní deviantného správania u mladistvých. Nálepkovanie môže viesť k tomu, že jedinec prijíma svoju deviantnú identitu a správa sa v súlade s očakávaniami a normami deviantnej skupiny. Jedinec sa teda začne správať konformne s delikventnými rovesníkmi. Takisto ale prichádzajú na pozadie aj nedelikventní jedinci, ktorí reagujú negatívne na delikventnú nálepku, ktorá bola prisúdená jedincovi. To môže zvýšiť riziko opakovaného delikventného správania a vytvoriť začarovaný kruh delikvencie, z ktorého je únik ťažký.

Všetky teórie predstavené v tejto kapitole, teda teória sociálneho učenia, teória napätia a teória nálepkovania, sú zdrojmi dôležitých informácií a poznatkov o faktoroch a procesoch, ktoré ovplyvňujú vznik a rozvoj deviantného správania u mládeže a berú do úvahy rovesníkov, čo je pre moju prácu veľmi dôležité. Tieto tri teórie považujem za dôležité pri vysvetlení delikvencie, pretože poskytujú vhodné východiská pre pokračovanie mojej práce.

4. Užívanie drog a ostatné delikty spojené s peer pressure

Existuje nespočetné množstvo deliktov, ktorých sa dopúšťajú mladiství v tomto období ich života. Tieto delikty prispievajú k reprodukovaniu delikvencie práve tej skupiny ľudí, ktorá ako vyplýva z predošlých kapitol, je najviac náchylná podľahnúť tlaku zo strany rovesníkov. V súčasnej spoločnosti sa stretávame s mnohými problémami ako aj s činnosťami, vykonávanými najmä adolescentmi, ktoré ich ovplyvňujú a zároveň majú určitý dopad aj na ich budúcnosť. Medzi tieto akty patrí užívanie drog, užívanie alkoholu, krádeže, fyzické násilie, urážanie alebo použitie zbrane. Tieto činnosti, ktoré sa často krát pohybujú na hranici so zákonom, predstavujú závažné problémy, ktoré môžu mať negatívne následky pri vývoji mladistvých. Cieľom tejto kapitoly je popísať ich prepojenie s peer pressure a peer konformitou.

4.1 Užívanie drog

Medzi najčastejšie voľnočasové anti-sociálne činnosti, ku ktorým inklinujú adolescenti, patrí užívanie drog, kde sa zaradzuje aj alkohol, ale pre účely mojej práce som alkohol vylúčila, ktorý do tejto kategórie zaradiť nebudem. Téma akou je užívanie drog, je v mnohých spoločnostiach občas považovaná za tabu. No v kruhoch, ako je napríklad školské prostredie, krúžky, voľnočasové aktivity, kde patrí chodenie po vonku s kamarátmi, alebo rôzne neproduktívne trávenie voľného času, drogy nie sú žiadnou výnimkou. Adolescenti sa často krát nechajú zlákať na túto aktivitu, pretože pociťujú tlak zo strany svojich delikventných rovesníkov. Bežne zaužívaný názor je taký, že tlak zo strany delikventných rovesníkov na užívanie drog je hlavným dôvodom, prečo jedinca užívajú túto látku vo svojom voľnom čase (Reed & Rountree, 1997).

Reed & Rountree (1997) ďalej tvrdia, že u adolescentov, ktorých kamaráti užívajú drogy, je omnoho väčšia šanca, že drogy neodmietnu. Dôvodom je väčšia pravdepodobnosť, že sa ocitnú v sociálnych situáciách, ktoré zahŕňajú ich rovesníkov, kde bude na nich vyvinutý tlak na užívanie drog. Preto hrá tlak zo strany rovesníkov dôležitú rolu u jedinca a jeho potrebe asociovať sa s ostatnými rovesníkmi, hoci títo rovesníci môžu byť delikventní.

Dôvodom je to, že potreba asociovať sa s ostatnými je pomerne silná v období dospievania, než v hocijakom inom období ich života. V tejto etape ich života je na nich vyvíjaný tlak zo strany rovesníkov, aby zapadli medzi nich a správali sa konformne v negatívnom zmysle. Tým sa zvyšuje šanca, že jedinca budú prijatí skupinami rovesníkov, kde budú akceptovaní, ale len preto, pretože sa správali konformne (Reed & Rountree, 1997).

Toto sa zdá byť ako rozumné vysvetlenie, pretože užívanie návykových látok u mladistvých je výrazne ovplyvnené skupinovou dynamikou rovesníkov. Zaman et al. (2015) toto potvrdzujú a tvrdia, že tlak rovesníkov na braníe drog patrí k jedným z hlavných spúšťačov, prečo sa jedinci k tejto aktivite obrátia.

Existujú dva spôsoby, ako sa na to pozrieť a nimi sú: socializácia a proces výberu rovesníkov. Peer pressure je výsledkom socializácie v zmysle trávenia času s kamarátmi, resp. rovesníkmi, či už sa jedná o školské prostredie, alebo o voľný čas. Táto socializácia je spojená s procesom výberu rovesníkov a teda rovesníci v kruhu jedinca zásadne vplývajú na jeho úsudok a rozhodovanie sa, čo môže ovplyvniť to, či danú drogu jedinci užijú pod tlakom rovesníkov, alebo nie. (Foo et al., 2012).

Podľa teórie sociálneho učenia, ktorá vysvetľuje rast prosociálneho a anti-sociálneho správania v priebehu ľudského života, miera posilnenia od jedincov, ktorí užívajú drogy, má zásadný vplyv na jedinca v zmysle zvýšeného užívania tejto látky, zatiaľ čo prosociálne správanie má vplyv opačný (Watt et al., 2004). Spolu s týmto tvrdením súhlasí aj teória nálepkovania, ktorá hovorí, že labeling (onálepkovanie) povzbudzuje motiváciu a takisto aj racionalizáciu aktu, ako je napríklad braníe drog (Nguyen et al., 2021).

Zaman et al. (2015) tvrdia, že hlavným dôvodom toho, že jedinci užívajú drogy, je ich ľahký prístup, ako aj ich dostupnosť medzi komunitou, v tomto prípade medzi adolescentmi. Nedostatok informácií o týchto látkach patrí k ďalším dôvodom, pretože adolescenti inklinujú k ich užívaniu bez hlbšieho uváženia.

Štúdium užívania drog mladistvými sa za posledné desaťročie zmenilo v dôsledku rozvoja sociologických prístupov k tejto tematike. Tieto prístupy dávajú do popredia kultúrny kontext, o ktorom hovoril už R.K. Merton v roku 1968, a ktorý viac rozvinul Pilkington (2007).

Peer pressure ako primárny vplyv na užívanie drog bol nahradený tzv. „normalizáciou“, ktorá predpokladá, že rekreačné užívanie drog, v zmysle trávenia voľného času s kamarátmi, teda s rovesníkmi, je jedným z hlavných prejavov životného štýlu v tejto etape života u mladistvých (Pilkington, 2007).

Ako plyní z informácií vyššie, existuje priamo spojenie medzi tlakom zo strany rovesníkov a užívaním drog. Hoci výskum od Pilkingtona (2007) indikuje, že tlak rovesníkov bol nahradený tzv. normalizáciou, ostatné výskumy potvrdzujú, že rovesníci majú vplyv na to,

či jedinec drogy vezme, alebo odmietne. V kontexte mládeže a tlaku rovesníkov je užívanie drog jedným z významných faktorov, ktorý môže mať vplyv na delikvenciu (Reed & Rountree, 1997).

Adolescenti môžu negatívne pociťovať to, že sú vystavení veľkému tlaku zo strany svojich rovesníkov, ktorí užívajú drogy a cítia potrebu prispôbiť sa skupine a byť jej súčasťou. Títo jedinci budú vykonávať rovnakú činnosť, čo znamená, že prejavia konformné správanie. Tento tlak zo strany rovesníkov môže byť dôsledkom nahradenia negatívneho pocitu tým pozitívnym, teda, že sú sociálne prijatí. Okrem toho skupinová dynamika môže hrať rolu v normalizácii užívania drog, čím sa vytvára prostredie, v ktorom sa užívanie drog môže javiť ako akceptovaná a bežná aktivita (Pilkington, 2007).

V zhrnutí, adolescenti čelia vysokému riziku podľahnutiu tlaku sociálneho okolia a najmä svojim rovesníkom v sociálnych kruhoch, v ktorých sa pohybujú. Peer pressure je v tomto období veľmi častý a ak má jedinec kamarátov, ktorí niekedy užili drogy, existuje oveľa väčšia pravdepodobnosť, že užije drogy aj on. Do tohto obdobia života patrí aj objavovanie samého seba, čo môže viesť k určitému napätiu u jedinca a šanca, že užije drogy, lebo ich užívajú aj jeho delikventní rovesníci, sa zvyšuje. Preto je nevyhnutné zvýšiť povedomie o rizikách a dôsledkoch užívania drog a zvýšiť prevenciu na odolávanie negatívnemu tlaku rovesníkov.

4.2 Ostatné delikty spojené s peer pressure

Adolescenti počas tejto krátkej, no náročnej etape života prechádzajú komplexnými emocionálnymi, fyzickými a sociálnymi zmenami, ktoré môžu viesť k akceptovaniu rôznych nebezpečných výziev. Jednou z týchto nebezpečných výziev môže byť aj delikventné správanie, ktoré sa spája s rôznymi delikventnými aktmi, na ktorých sa podieľajú rovesníci jedinca, ktorý je nimi ovplyvnený a pociťuje z ich strany negatívny tlak.

Tieto delikventné akty sa často krát dejú v školskom prostredí a počas trávenia voľného času s kamarátmi. V školskom prostredí môže ísť o neposlušnosť voči učiteľom, absenciu, šikanu, užívanie drog a alkoholu, alebo dokonca aj kradnutie. Mimo školy môžu adolescenti vykazovať agresívne správanie voči ostatným, aktívne užívať drogy, alebo sa zapojiť do krádeží a vandalizmu, či dokonca do fyzického násillia. Tieto formy delikventného správania môžu byť dôsledkom hľadania seba samých, ale sú najmä dôsledkom sociálnych tlakov zo strany rovesníkov (Reed & Rountree, 1997).

Okrem vzťahov medzi rovesníkmi a pociťovaným tlakom z ich strany, je dôležité brať do úvahy aj sociálne potreby. Laursen & Faur (2022) identifikovali dve formy sociálnych potrieb, ktoré môžu zvýšiť konformitu u jedinca v zmysle podľahnutia tlaku rovesníkov, čo vedie k delikventným aktom u adolescentov či už v školskom prostredí, alebo mimo neho. Patria medzi nich: (a) byť obľúbeným medzi ostatnými a (b) patriť do skupiny rovesníkov a byť touto skupinou akceptovaný. Z tohto dôvodu niektorí jedinci uvádzali, že sa chceli podobať ich kamarátom, ktorí sa správali delikventne, pretože chceli byť súčasťou skupiny a zároveň sa báli ostrakizácie. Takisto aj týmto jedincom záležalo na tom, čo si o nich myslia kamaráti.

Krádeže a fyzické ublíženia u adolescentov sa často krát vyskytujú mimo školské prostredie a patria medzi závažné akty, ktoré sú na hranici s tým, čo je legálne. Krádeže sa delia na drobné a veľké. Drobná krádež sa považuje za veľmi častú u adolescentov. A preto adolescenti, ktorí sa dopustili len jedného alebo dvoch delikventných aktov, majú menšiu pravdepodobnosť zapojiť sa do veľkej krádeže. Na druhej strane jedinci, ktorí vykonali závažnejšie delikventné akty a pociťovali tlak zo strany rovesníkov a zároveň s nimi trávili väčšinu svojho voľného času, mali väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa závažnejšej krádeže a patrili do skupiny so „strednou až vysokou delikvenciou“ (Paetsch & Bertrand, 2009).

Grant et al. (2011) toto vo svojej štúdií potvrdzujú a tvrdia, že vplyvy okolia (rovesníkov) sú častými príčinami, prečo sa adolescenti dopustia krádeže. Iné anti-sociálne správanie, ako napríklad bitky u adolescentov, boli tiež významne spojené s históriou kradnutia. Kradnutie preto patrí k jedným z mnohých anti-sociálnych správanií pozorovaných u delikventnej mládeže.

Pojem anti-sociálne správanie je obecný pojem, ktorý sa nespája len s jednou teóriou. Pre moju prácu je tento pojem súčasťou kriminologickej teórie sociálneho učenia predstavenej v práci vyššie. História učenia zahŕňa predchádzajúce skúsenosti z odmien a nákladov za anti-sociálne správanie a odmeny a náklady za prosociálne aktivity (Bandura & Walters, 1977). Preto ak je história kradnutia spojená s odmenami zo strany rovesníkov za anti-sociálne správanie, jedinec ho bude vykonávať.

Medzi ďalšie anti-sociálne správanie patrí fyzické ublíženie. Fyzické ubližovanie je samé o sebe často sa vyskytujúci a opakujúci sa problém v období adolescencie. Prostredia, v ktorých sa nachádzajú adolescenti, by mali byť bezpečným útočiskom a miestom na

trávenie edukačného ako aj voľného času pre jedincov, no často krát to tak nie je (Loder et al., 2022).

Stewart (2003) vo svojej štúdií tvrdí, že v mnohých prípadoch sú anti-sociálni rovesníci jedinca tí, ktorí neveria v konvenčné školské pravidlá alebo v normy a hodnoty, ktoré im predkladá spoločnosť. Na druhej strane jedinci, ktorí akceptujú a veria v konvenčné školské pravidlá, a ktorí veria v normy a hodnoty, sú rozhodne menej náchylní k delikventnému správaniu. Mnohokrát sú to tí jedinci, ktorí cítia pozitívny tlak zo strany svojich kamarátov, resp. rovesníkov. U týchto jedincov je oveľa väčšia pravdepodobnosť vytvoriť si afektívne väzby so školou a kamarátmi, kde títo jedinci prejavia spoločensky prijateľné správanie, teda prosociálne správanie, ktoré môže byť konformné, ale je konformné s prosociálnym správaním.

V opačnom prípade, teda ak si jedinci nevytvoria afektívne väzby a neveria v konvenčné školské pravidlá ani v normy a ani v hodnoty, z dôvodu toho, že v nich neveria ani ich rovesníci, z ktorých strany môžu jedinci pociťovať negatívny tlak, inklinujú títo jedinci skôr k anti-sociálnemu správaniu, čo môže viesť až k fyzickému napadnutiu, ako sú napríklad bitky. Títo jedinci sa budú správať konformne v negatívnom zmysle. Na týchto jedincov budú mať rovesníci negatívny vplyv (Laursen & Faur, 2022).

Delikvencia rovesníkov spojená s tlakom, ktorý pociťuje z ich strany jedinec, patrí stále ku najsilnejším faktorom individuálnej delikvencie (Paetsch & Bertrand, 2009). Tlak rovesníkov zohráva dôležitú úlohu v rozhodovacích procesoch mladých ľudí týkajúcich sa delikventného správania, ako je užívanie drog, fyzické napadnutie alebo krádež. Mladí ľudia môžu byť pod tlakom zo strany svojich delikventných rovesníkov, ktorí užívajú drogy, ako aj alkohol a preto cítia potrebu prispôbiť sa tejto skupine a chcu byť jej súčasťou aj za cenu, že sa budú správať delikventne.

Informácie, ktoré som predstavila v kapitolách mojej práce, sú dôkazom toho, že mladí ľudia, ktorí sú vystavení silnému a najmä negatívnej tlaku zo strany svojich rovesníkov, majú väčšiu pravdepodobnosť experimentovať s drogami, kraďnúť, dokonca aj fyzicky niekoho napadnúť. To všetko spadá pod prejavy delikventného správania. Preto je nevyhnutné, aby sme zdôrazňovali dôležitosť včasnej prevencie, ako aj informovania o možných rizikách a následkoch, ktoré tieto činnosti so sebou prinášajú.

5. Zhrnutie teoretickej časti

Adolescencia patrí medzi kľúčové obdobia ako pre psychologický, tak aj pre emocionálny a najmä sociálny vývoj jedinca. Je to čas života, kedy mladí ľudia začínajú objavovať svoju osobnosť, identitu, experimentovať so svojim životom a hľadať svoje miesto vo svete. Avšak práve v tomto období sú najviac zraniteľnými a dokážu podľahnúť rôznym vplyvom a rizikám, ktoré môžu mať negatívny vplyv na ich život v budúcnosti.

Peer pressure, ktorý bol predstavený na začiatku práce spolu s peer konformitou, patria medzi dôležité faktory, ktoré ovplyvňujú buď pozitívne alebo negatívne správanie, rozhodovanie a formovanie identity mladých ľudí (Santor et al., 2000). Tlak zo strany rovesníkov je spájaný s potrebou zapadnúť do skupiny a byť prijatý rovesníkmi, v skratke: s peer konformitou. Tlak zo strany rovesníkov je najviac intenzívny v období adolescencie (Shoff et al., 2013).

Akty, ktoré vykonávajú rovesníci, akými je užívanie drog, krádež alebo fyzické napadnutie, ktoré sa môžu vyskytovať v školskom prostredí, ale aj mimo neho, môžu prispievať k delikventnému správaniu a jeho podnecovaniu. Jedným z vysvetlení je jedincovo pociťovanie tlaku zo strany rovesníkov najmä vtedy, ak sa častejšie stretáva s kamarátmi/rovesníkmi, ktorí prejavujú anti-sociálne správanie. Anti-sociálnym správaním sa zaoberá teória sociálneho učenia, ktorú som si pre túto prácu vybrala ako relevantnú teóriu. Pretrvávanie delikvencie u adolescentov aj po skončení tejto životnej etapy môže mať vážne následky ako na akademický život, tak aj na život mimo akademického prostredia u mladých ľudí.

V rámci školského prostredia alebo jeho okolia môže dochádzať k podnecovaniu rôznych anti-sociálnych aktivít, ktoré predtým jedinec nevykonával. Nováková & Vávrová (2015, s. 159) to popísali, ako to „keď ľudia v tvojom veku ťa nútia robiť činnosti, ktoré nechceš robiť, alebo ťa odrádzajú od činností, ktoré robiť chceš.“ Jedinec tak začne pociťovať tlak zo strany rovesníkov a často krát sa ocitne v slepej uličke a delikventný akt, v domnienke, že bude prijatý a obľúbený v skupine, vykoná. To, že jedinec vykoná delikventný akt, aj keď s ním vo vnútri nemusí súhlasiť, alebo to vykoná, aby sa vyhol vylúčeniu z rovesníckej skupiny, je prejavom konformného správania, v tomto prípade v negatívnom zmysle. Konformní jedinci sa na jednej strane necítia byť vylúčení zo sociálnej skupiny, no na druhej strane môžu vo vnútri trpieť.

Zmierenie sa so situáciou, alebo podľahnutie tlaku zo strany rovesníkov, ktoré vedie k prijatiu „štitku“, sa úzko spájajú s teóriou nálepkovania. Táto teória je veľmi dobre aplikovateľná najmä na školské prostredie, v ktorom často krát dochádza k labelingu (onálepkovaniu) adolescentov, teda tých delikventných. Jadrom perspektívy teórie nálepkovania je názor, že jedinci sú aktívnymi účastníkmi budovania a interpretácie sociálnej interakcie. Táto perspektíva poskytuje pohľad na to, ako ostatní identifikujú druhých ako deviantov a ako tí, ktorí sú takto označení, reagujú na toto označenie a jeho dôsledky s ním spájané (Krohn & Lopes, 2015).

Teória nálepkovania ďalej tvrdí, že vzdorovité deti a deti, s ktorými sa ťažko pracuje, sa môžu stať predmetom nálepkovania a stigmatizácie, ktorá môže podkopať ich rodinné, školské a rovesnícke väzby. Onálepkovanie jedincov zo strany ich rovesníkov môže prispieť k stabilite deviantného správania. Okrem toho môže mať labeling z detstva hlboký a dlhodobý vplyv na seba-poňatie jedinca v budúcnosti (Bernburg, 2009).

Vnímané tlaky na peer konformitu môžu pochádzať buď z prikazujúcich noriem, ako hovorí aj teória sociálneho učenia, t. j. vnímania správania, ktoré ostatní schvaľujú, alebo neschvaľujú, alebo od deskriptívnych noriem, t. j. vnímania toho, čo robia ostatní (Laursen & Faur, 2002). Základným pilierom teórie sociálneho učenia je to, že sú to najmä normy, postoje, očakávania a presvedčenia, ktoré vznikajú na základe interakcie s kultúrnym alebo sociálnym prostredím, v tomto prípade na základe interakcie s rovesníkmi (Winfrey et al. 1994).

Na druhej strane, jadrom teórie napätia je myšlienka, že ak jedinci vykazujú negatívne správanie voči ostatným jedincom, v tomto prípade voči rovesníkom, ich odpoveďou je často krát delikventné správanie, ktoré je v tejto teórii spájané s napätím (strainom) a anómiou (Nguyen et al., 2021).

Agnew (1992) bol zástancom toho, že napätie zvyšuje pravdepodobnosť negatívnych emócií, ako je hnev a frustrácia, ktoré by mohli vytvoriť určitý vnútorný tlak, ktorý nakoniec pôsobí ako zmiernenie napätia, ktoré jedinec cíti zo strany svojich rovesníkov. Delikventné správanie patrí medzi jednu z možností, ako toto napätie zmierniť (Agnew, 1992).

V tejto časti mojej práce som sa snažila popísať peer pressure a peer konformitu spojenú s delikvenciou mládeže a ich vzťahom medzi sebou pomocou troch kriminologických a zároveň aj sociologických teórií, ako aj aktov, ktoré patria medzi delikventné v tomto veku. Teórie, ktoré som vybrala pre moju prácu, považujem za najdôležitejšie a najprínosnejšie pre moju prácu.

Každá jedna z teórií popísaná v mojej práci má na túto problematiku odlišný pohľad a zo sociologickej perspektívy je každá jedna z nich dôležitá a zároveň každá jedna z týchto teórií hrá kľúčovú rolu pri bližšom porozumení tomu, ako delikvencia kamarátov, resp. rovesníkov súvisí s individuálnou delikvenciou.

Nasledujúca kapitola sa bude venovať empirickému overeniu východísk z teoretickej časti práce. Budem sa snažiť overiť vzťah medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou rovesníkov, ako aj vzťah medzi užívaním drog u rovesníkov a užívaním drog u jedinca. Takisto sa pokúsím otestovať vzťah peer pressure a delikvencie, kde sa budem snažiť nepriamo otestovať peer konformitu.

6. Sekundárna analýza dát ISRD-3

Druhá časť mojej bakalárskej práce bude zameraná na analýzu súvislostí medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou rovesníkov/kamarátov ako aj vzťahu peer pressure, peer conformity a delikvencie. Na základe teoretických východísk popísaných v predchádzajúcich kapitolách som sformulovala štyri hypotézy, ktoré budem testovať na dátach z výskumu z roku 2013.

6.1 Dáta

Dáta pre sekundárnu analýzu sú čerpané z výskumu ISRD-3, čo je skratka pre International Self-Report Delinquency Study, ktorý bol uskutočnený v Českej republike Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy. Časť tohoto dotazníka sa týka jedinca a jeho kamarátov, teda rovesníkov. V dotazníku sú otázky zamerané na život, školu, na spôsoby, akými trávi jedinec voľný čas, ako aj na problémy, s ktorými sa stretáva. Dotazník bol vo forme papierovej, bol anonymný a účasť na ňom tvorilo po vážení súboru 2116 jedincov. Dotazník bol použitý k medzinárodnému zrovnaniu a jeho cieľom bolo zozbierať informácie o mládeži a o tom, ako sa dostáva do styku s delikvenciou. Otázky vo výskume boli najmä formou batérií, ale aj formou jednoduchých otázok s možnosťami áno/nie. Zber dát prebiehal na školách behom vyučovania a výber školských tried bol náhodný. To, že sa výskum konal v školskom prostredí, neznamená, že bol zameraný len na školské prostredie (Moravcová et al., 2015).

Metóda self-reportového výskumu je založená na anonymnej výpovedi respondentov. V dotazníku ide o to, či sa jedinci v minulosti dopustili delikventných činov, a ak áno, tak koľko krát sa tak stalo. K hlavným výhodám takýchto výskumov patrí najmä ich schopnosť zachytiť okrem registrovanej kriminality aj kriminalitu latentnú (Moravcová et al., 2015).

Na sekundárnu analýzu dát výskumu ISRD-3 bol využitý software IBM SPSS. Tabuľky, ktoré sú v mojej práci uvedené, sú vo väčšine prípadov výstupy práve z tohto programu. Všetky hypotézy sú testované na hladine významnosti $\alpha = 5\%$, pokiaľ nie je uvedené inak.

6.2 Hypotézy

Pre sekundárnu analýzu dát ISRD-3 som sformulovala štyri hypotézy, ktoré budú hlavným predmetom tejto časti práce. Formulovala som ich na základe teoretických východísk práce. Vzhľadom na tom, že tieto dáta neboli primárne určené pre moju bakalársku prácu, majú určité limity, ktoré popíšem v závere práce. Mojim cieľom bolo nájsť čo najväčší kompromis v tom, ako tieto dáta spracovať, aby mali čo najväčší súvis s teoretickými východiskami práce, ktoré sú základným pilierom mojej práce.

- *Hypotéza č.1. Delikvencia kamarátov/rovesníkov súvisí s individuálnou delikvenciou.*

Prvá hypotéza, ktorú považujem v mojej práci za jednu z najdôležitejších, je zameraná na individuálnu delikvenciu a jej vzťah s delikvenciou rovesníkov daného jedinca. Rizikové, resp. delikventné správanie adolescentov v mnohých prípadoch nastáva v sociálnom prostredí medzi rovesníkmi (McCoy et al., 2019). Ku sklonom k delikventnému správaniu adolescentov napomáha najmä asociácia s anti-sociálnymi rovesníkmi. Títo jedinci sú častejšie „posilnení“ na výkon delikventného správania a majú väčšiu šancu, že v tom budú pokračovať ako tí s pro-sociálnejšími rovesníkmi (Watt et al., 2004). Preto je mojim hlavným cieľom zistiť, do akej miery súvisí individuálne delikventné správanie so správaním delikventného rovesníka.

- *Hypotéza č.2: Jediniec, ktorý má kamarátov, ktorí niekedy užíli drogu, disponuje väčšou pravdepodobnosťou k užívaniu drog, než jedinec, ktorý nemá kamarátov, ktorí niekedy drogy užíli.*

Predmetom druhej hypotézy bude preskúmanie vzťahu užívania drog kamarátov jedinca a jeho súvislosť, resp. vzťah s užívaním drog jedinca. Reed & Rountree (1997) tvrdia, že u adolescentov, ktorých priatelia užívajú drogy, je oveľa väčšia pravdepodobnosť, že drogy neodmietnu. Dôvodom je väčšia pravdepodobnosť, že sa ocitnú v sociálnych situáciách, kde bude na nich vyvinutý tlak na užívanie drog. Tento tlak zo strany rovesníkov je považovaný za negatívny, teda konformita zo strany jedinca je konformita s anti-sociálnym správaním. Je teda šanca, že jedinec dané drogy užije (Watt et al, 2004). Z toho vyplýva, že medzi braním drog u jedinca, ktoré sa považuje za anti-sociálne správanie a braním drog u jeho kamarátov, existuje možný vzťah, ktorý sa budem snažiť v tejto časti práce otestovať.

- *Hypotéza č.3. Jedinec, ktorý trávi voľný čas s kamarátmi, má väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý trávi voľný čas s rodinou alebo sám.*

Tretia hypotéza, ktorú som vybrala pre moju prácu, sa zameriava na trávenie voľného času. Ako už bolo spomenuté vo výskumoch vyššie, jedinec behom adolescencie trávi čoraz viac času so svojimi kamarátmi, resp. rovesníkmi a menej času so svojimi rodičmi. Rovesníci sa stávajú dôležitejšími a sú relatívne nezávislí od rodičovského dohľadu a kontroly (Borsari & Carey, 2001). V tejto fáze rodičia stratili svoju úlohu základnej podpory pre svoje dieťa a zároveň už nie sú zdrojmi hodnôt, podľa ktorých sa jedinec orientuje. Nová rola je prebraná skupinou rovesníkov jednotlivca (Erikson, 1993). Jedinec sa ale postupným vývojom stáva viac autonómny, kde vrchol prichádza počas neskoršej adolescencie. Peer konformita ako aj tlak zo strany rovesníkov postupne strácajú na svojej dôležitosti. Preto sa za najviac kritické obdobie považuje skorá adolescencia, v ktorej sú jedinci náchylnejší k delikventnému správaniu (Brown et al., 1986). Z tohto dôvodu sa budem snažiť otestovať individuálnu delikvenciu a trávenie voľného času s kamarátmi.

- *Hypotéza č.4a: Jedinec s delikventnými kamarátmi, pre ktorého je dôležité, čo si o ňom myslia kamaráti, má väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý to za dôležité nepovažuje.*
- *Hypotéza č.4b: Jedinec bez delikventných kamarátov, pre ktorého je dôležité, čo si o ňom myslia kamaráti, má menšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý to za dôležité nepovažuje.*

Posledná hypotéza, ktorú som rozdelila na dve časti z dôvodu skúmania aj nedelikventných jedincov, je do určitej miery zameraná na jedinca a akú dôležitosť predkladá tomu, čo si o ňom myslia ostatní. Čiže nepriamo v tejto hypotéze skúmam aj peer konformitu, teda jedinec s delikventnými kamarátmi môže mať tendenciu ku konformite s ich delikventným správaním a jedinec bez delikventných kamarátov bude skôr konformný s ich nedelikventným správaním.

Jedinec obvykle pokladá za veľmi dôležité, najmä počas adolescencie to, čo si o ňom myslia ostatní a túži po súhlase, ako aj po prijatí do sociálnej skupiny. Bojí sa vylúčenia, ktoré je úzko prepojené s tým, že ak ich ostatní členovia vidia ako iných, teda nekonformných, šanca na vylúčenie sa tým stupňuje. Preto je dôležité so skupinou „splynúť“ (Laursen & Faur,

2022). To je dôvod, prečo by som rada otestovala, do akej miery súvisí individuálna delikvencia s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho delikventní ale aj nedelikventní kamaráti/rovesníci. Otázku ohľadom toho, aké dôležité je pre jedinca to, čo si o ňom myslia rovesníci, považujem za prínosnú s ohľadom na limity, ktoré majú moje dáta, pretože sa v nich nevyskytuje konkrétna otázka na peer konformitu ani na peer pressure zo strany rovesníkov.

V ďalšej kapitole popíšem závislé premenné spolu s nezávislými premennými, ktoré som si pre túto prácu zvolila.

6.3 Premenné

6.3.1 Závislé premenné

K vytvoreniu prvej závislej premennej pre moju sekundárnu analýzu som využila batériu otázok z výskumu, kde sa respondentov pýtali: *Mladí lidé občas dělají zakázané věci, třeba něco zničí, někomu něco ukradnou, někdo občas někoho uhodí nebo mu záměrně ublíží (zde nemyslíme situace, kdy se mládež jen tak v žertu „pošťuchuje“). A co ty, už jsi někdy udělal/a některou z následujících věcí a pokud ano, tak kolikrát za posledních 12 měsíců?* Batéria obsahovala mnoho položiek, z ktorých som vybrala len niekoľko, ktoré som spolu zlúčila, kde mi vznikla výsledná binárna premenná individuálnej delikvencie. Vybrala som tie premenné, ktoré mi prišli najrelevantnejšie k mojej teoretickej časti, v ktorej som spomínala niektoré delikventné akty.¹ Jedná sa o konkrétne položky, ktorými sú:

- Krádež v supermarkete
- Krádež niečoho z auta
- Krádež bicykla
- Použitie zbrane, alebo násilia, alebo hrozbu násilím na to, aby jedincovi niekto vydal peniaze, alebo nejakú vec
- Účasť na skupinovej bitke
- Predávanie drog

¹ Vylúčila som položky ako krádež auta, nosenie zbrane, nelegálne sťahovanie hudby a úmyselné ublíženie zvieratí, pretože ich nepovažujem za relevantné delikty vzhľadom k deliktom, ktoré som spomínala v teoretickej časti práce a naopak nechala som tam predávanie drog, pretože sa drogami zaoberám viac dopodrobna v mojej práci.

Respondenti mali za úlohu označiť, či niektorí z týchto delikventných aktov už niekedy vykonali. Možnosti boli áno/nie a k odpovedi áno mali možnosť dopísania čísla, koľko krát túto činnosť vykonali. V tomto prípade sledujeme celoživotnú skúsenosť. Táto nová výsledná premenná je binárna, pretože obsahuje možnosti len áno/nie.

Tabuľka 1: Premenné delikvencie jedinca (N= 2216)

	%	N
Krádež v supermarkete	13	275
Krádež niečoho z auta	1,2	25
Použitie zbrane alebo násilia	0,8	16
Účasť na skupinovej bitke	9,2	194
Predávanie drog	3,5	75
Individuálna delikvencia	21,4	452

Z tabuľky 1 vyplýva, že najviac jedincov sa zúčastnilo skupinovej bitky, alebo ukradli niečo z obchodu. Z celkovej vzorky n=2216 neodpovedalo 57 jedincov na niektoré z otázok. Delikventných jedincov je 452, teda 21,4% jedincov, ktorí sa zúčastnili výskumu, môžeme považovať za delikventných.

Druhá závislá premenná v mojej práci bude celoživotná prevalencia užívania drog jedincom. K vytvoreniu druhej závislej premennej som použila viacero otázok, v ktorých sa pýtali jedinca na užívanie drog na rôznych príležitostiach napríklad: jedna párty, bežný deň, alebo nejaká zvláštna situácia. Premenné z týchto otázok som zlúčila, aby mi vznikla jedna premenná, ktorá bude odzrkadľovať jedinca a jeho užívanie drog.² Táto výsledná premenná je takisto binárna, pretože obsahuje možnosti áno/nie.

Otázky sa týkali týchto konkrétnych drog:

- Konope, marihuana a hašiš
- Extáza, LSD, speed, pervitín
- Heroín, kokaín, crack

Tabuľka 2: Premenné užívania drog jedinca (N= 2216)

	%	N
Konope, marihuana a hašiš	16,5	349
Extáza, LSD, speed, Pervitín	1,1	24
Heroín, kokaín, crack	0,9	18
Užívanie drog u jedinca	16,8	356

Z tabuľky vyplýva, že najviac jedincov užilo konope, marihuanu a hašiš. Z celkovej vzorky n=2216 neodpovedalo 49 jedincov na niektoré z otázok. Jedincov, ktorí užili niekedy nejakú drogu, je 356, teda 16,8% jedincov.

V tejto časti práce som predstavila dve závislé premenné. Ďalej budem pokračovať v predstavení nezávislých premenných, ktoré som si zvolila k otestovaniu závislosti. Premenné som si zvolila štyri na základe štyroch hypotéz, ktoré som predstavila v predchádzajúcej kapitole.

² Vylúčila som drogu Relevin, ktorá sa považuje za fiktívnu drogu na zistenie toho, či respondenti v dotazníku neklamú.

6.3.2 Nezávislé premenné

K vytvoreniu prvej nezávislej premennej pre moju sekundárnu analýzu som takisto využila batériu otázok z výskumu, kde otázka znela nasledovne: *Mladí ľudia niekedy robia aj zakázané veci. O koľkých svojich kamarátoch vieš, že urobili niektoré z nasledujúcich vecí?* Batéria obsahovala mnoho položiek, z ktorých som vybrala len niekoľko. Vybrala som tie premenné, ktoré mi prišli najrelevantnejšie k mojej teoretickej časti, v ktorej som spomínala niektoré delikventné akty. Jedná sa o konkrétne položky, ktorými sú:

- Mám kamarátov, ktorí skúšali mäkké, alebo tvrdé drogy, ako konope, hašiš, extázu, speed, heroín, alebo kokaín.
- Mám kamarátov, ktorí niekedy ukradli niečo z obchodu, alebo supermarketu.
- Mám kamarátov, ktorí sa vlámali do budovy s cieľom niečo ukradnúť.
- Mám kamarátov, ktorí niekoho zbili, alebo ťažko zranili nožom, alebo niečím podobným.

Do delikvencie kamarátov som zaradila aj skúšanie drog, aj keď na to mám samostatnú premennú. Skúšanie drog som tu zaradila preto, pretože to patrí pod delikvenciu adolescentov a pod rozšírenú formu delikvencie. Respondenti mali za úlohu zhodnotiť, o koľkých kamarátoch vedia, že vykonali delikventnú činnosť. Možnosti boli *áno/nie* a k odpovedi *áno* mali možnosť dopísania čísla, koľko kamarátov majú približne, ktorí danú činnosť vykonali. Novú premennú som skonštruovala podobne ako závislé premenné, teda zlúčením položiek. Táto výsledná premenná je binárna, pretože má možnosti len *áno/nie*. Viac než polovica respondentov (52,9%) uviedla, že majú kamarátov, ktorí vykonali jeden, alebo viac delikventných aktov (Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Premenné delikventných činnosti kamarátov (N= 2216)

	%	N
Skúšanie drog	37,2	787
Krádež	36,1	765
Vlámanie sa	2,8	60
Fyzické ublíženie	3,9	83
Delikventné činnosti kamarátov	52,9	1119

Druhou nezávislou premennou, ktorú som si zvolila, je skúšanie drog u kamarátov daného respondenta. Táto premenná je binárneho charakteru a obsahuje možnosti odpovede *áno/nie*. Viac než tretina respondentov (37,2%) uviedla, že majú kamarátov, ktorí už niekedy skúsili mäkké, alebo tvrdé drogy (viď Tabuľka 3).

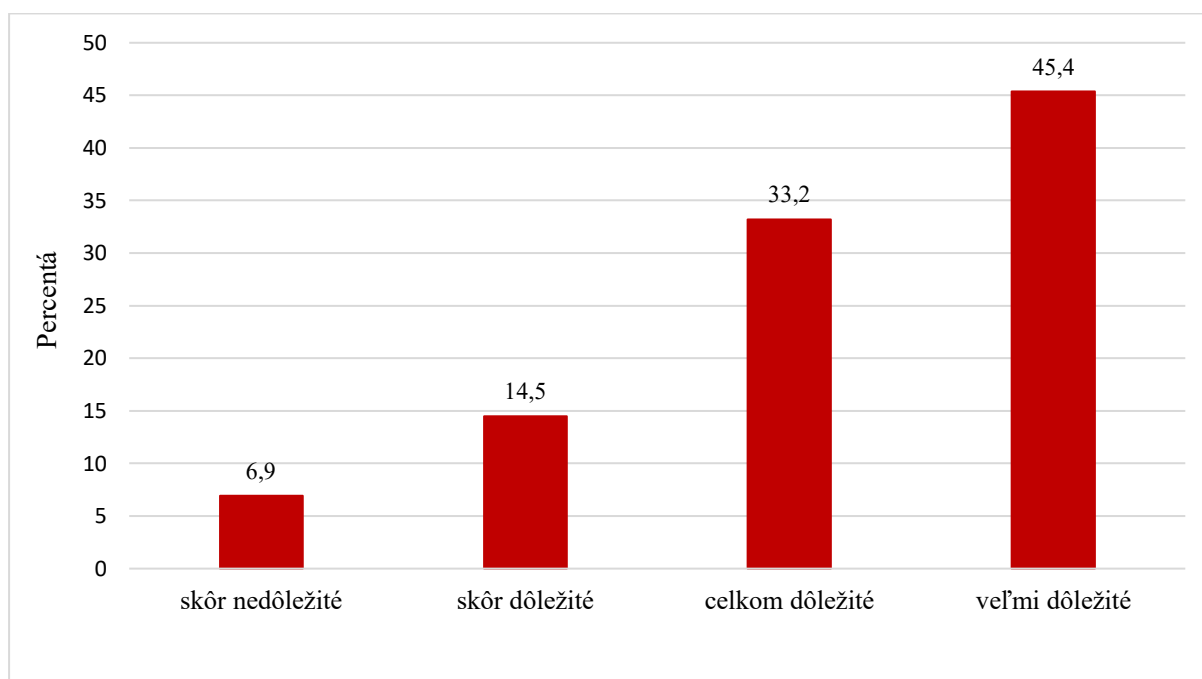
Tretia premenná sa týka trávenia času s kamarátmi. Otázka *S kým tráviš VÄČŠINU svojho voľného času?* ponúkala možnosti: *sám, s rodinou, s 1-3 kamarátmi a s veľkou skupinou kamarátov*.

V premennej som urobila kolaps škál, kde som zlúčila možnosti *sám* a *s rodinou* a takisto aj možnosti *s 1-3 kamarátmi* a *s veľkou skupinou kamarátov*, kde som to zlúčila len na možnosť *s kamarátmi*, pretože pre moju analýzu to je relevantnejšie. Najviac jedinci uvádzali, že väčšinu času trávia s kamarátmi (65%). To potvrdzujú aj poznatky a informácie z teoretickej časti mojej práce, kde som spomínala, že v tomto veku strácajú rodičia vplyv a v určitých prípadoch aj kontrolu nad jedincom a tá je nahradená kontrolou a vplyvom zo strany rovesníkov a kamarátov.

Štvrtá a zároveň posledná premenná sa týka toho, aké dôležité je pre respondenta to, čo si o ňom myslia kamaráti. Respondenti mali hodnotiť na šesť bodovej škále výrok: *Ako je pre teba dôležité, čo si o tebe myslí tvoj kamarát/ka/alebo kamaráti?* Možnosti mali: *úplne nedôležité, celkom nedôležité, skôr nedôležité, skôr dôležité, celkom dôležité a veľmi dôležité*.

Pre účely mojej práce a analýzy som urobila kolaps škály, kde som zlúčila položky *nedôležité*, *celkom nedôležité*, *skôr nedôležité* do jednej, pretože boli veľmi málo zastúpené, ale položky *skôr nedôležité*, *skôr dôležité*, *celkom dôležité* a *veľmi dôležité* som nezlučovala, pretože pre účel mojej práce je dôležité rozoznávať tieto položky a nezlučovať ich, aby nedošlo k redukcii informácií. Ako môžeme vidieť na grafe 1, najviac odpovedí obsahovala kategória *veľmi dôležité* a prevažovali odpovede, kde jedinci označili, že považujú za dôležité to, čo si o nich myslia kamaráti, než, že to za dôležité nepovažujú.

Graf 1 Dôležitosť toho, čo si o jedincovi myslia kamaráti

6.4 Testovanie hypotéz

V tejto časti práce sa budem venovať analýze súvislosti medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou rovesníkov, užívaním drog u jedinca a jeho rovesníkov, a delikvenciou, peer pressure a nepriamo aj peer konformitou. Budem testovať 4 hypotézy, ktoré som popísala na začiatku tejto kapitoly.

Prvú hypotézu, ktorú budem testovať je závislosť individuálnej delikvencie s delikvenciou kamarátov. Predpokladám, že jedinci, ktorí majú delikventných kamarátov, budú častejšie inklinovať k delikventnému správaniu.

- *Hypotéza č.1: Delikvencia kamarátov/rovesníkov súvisí s individuálnou delikvenciou.*

Tabuľka 4: Individuálna delikvencia v súvislosti s delikvenciou kamarátov

			Delikvencia kamarátov		Celkovo
			áno	nie	
Individuálna delikvencia	nie	N	730	831	1561
		riadkové %	46,8%	53,2%	100,0%
		stĺpcové %	66,7%	92,0%	78,0%
	áno	N	364	72	436
		riadkové %	83,5%	16,5%	100,0%
		stĺpcové %	33,3%	8,0%	22,0%
Celkovo	N	1094	903	1997	
	riadkové %	54,8%	45,2%	100,0%	
	stĺpcové %	100,0%	100,0%	100,0%	

K testovaniu závislosti som zvolila chí-kvadrát test. Chí-kvadrát je signifikantný ($p \leq 0.01$), teda sa preukazuje vzťah medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou kamarátov. Koeficient $f^2 = 0.305$, teda medzi premennými existuje stredne silný vzťah. Tí jedinci, ktorí majú delikventných kamarátov, priznali delikventné správanie v 33,3%, zatiaľ čo tí, ktorí nemajú delikventných kamarátov, priznali delikvenciu len v 8,0% (Tabuľka 4). Jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí sú delikventní, bude disponovať väčšou pravdepodobnosťou delikventného správania.

Druhú hypotézu, ktorú budem testovať, je závislosť užívania drog u jedinca a užívanie drog u jeho kamarátov/rovesníkov. Mojim predpokladom je, že ak má jedinec kamarátov, ktorí niekedy užíli nejakú drogu, budú takisto častejšie inklinovať k užívaniu drog.

- *Hypotéza č.2: Jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí niekedy užíli drogu, disponuje väčšou pravdepodobnosťou k užívaniu drog, než jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí drogy neužívajú.*

Tabuľka 5: Užívanie drog u jedinca v súvislosti s užívaním drog u kamarátov

		Užívanie drog u kamarátov		Celkovo	
		áno	nie		
Užívanie drog u jedinca	nie	N	501	1176	1677
		riadkové %	29,9%	70,1%	100,0%
		stĺpcové %	64,4%	94,8%	83,1%
	áno	N	277	64	341
		riadkové %	81,2%	18,8%	100,0%
		stĺpcové %	35,6%	5,2%	16,9%
Celkovo	N	778	1240	2018	
	riadkové %	38,6%	61,4%	100,0%	
	stĺpcové %	100,0%	100,0%	100,0%	

K testovaniu závislosti som zvolila chí-kvadrát test. Chí-kvadrát je signifikantný ($p \leq 0.01$), teda sa preukazuje vzťah medzi užívaním drog u jedinca a užívaním drog u kamarátov. Koeficient $f^2 = 0.395$, teda medzi premennými existuje stredne silný vzťah. Tí jedinci, ktorí priznali užívanie drog, majú väčšinou kamarátov, ktorí takisto uviedli užívanie drog (81,2%; vid' Tabuľka 5). Naopak, tí jedinci, ktorí nikdy neužíli drogu, majú väčšinou kamarátov, ktorí takisto nikdy neužíli drogu (70,1%). Jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí užívajú drogy, bude disponovať väčšou pravdepodobnosťou k užívaniu drog, než jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí drogy nikdy neužíli.

Tretiu hypotézu, ktorú budem testovať, je trávenie voľného času s kamarátmi a ich súvislosť, resp. vzťah s delikventným správaním jedinca. Predpokladám, že ak jedinec trávi viac času s kamarátmi, než s rodinou alebo sám, bude disponovať väčšou pravdepodobnosťou k delikventnému správaniu, než jedinec, ktorý trávi viac času s rodinou alebo sám.

- *Hypotéza č.3. Jedinec, ktorý trávi voľný čas s kamarátmi, má väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý trávi voľný čas s rodinou alebo sám.*

Tabuľka 6: Individuálna delikvencia v súvislosti s trávením voľného času u jedinca

		Ako trávite svoj voľný čas?		Celkovo	
		sám alebo s rodinou	s kamarátmi		
Individuálna delikvencia	nie	N	597	988	1585
		riadkové %	37,7%	62,3%	100,0%
		stĺpcové %	84,3%	74,7%	78,0%
	áno	N	111	335	446
		riadkové %	24,9%	75,1%	100,0%
		stĺpcové %	15,7%	25,3%	22,0%
Celkovo	N	708	1323	2031	
	riadkové %	34,9%	65,1%	100,0%	
	stĺpcové %	100,0%	100,0%	100,0%	

K testovaniu závislosti som zvolila chí-kvadrát test. Chí-kvadrát je signifikantný ($p \leq 0.01$), teda sa preukazuje vzťah medzi individuálnou delikvenciou a trávením voľného času s kamarátmi. Koeficient $f^2 = 0.111$, teda medzi premennými existuje slabý vzťah. Z jedincov, ktorí trávia väčšinu voľného času s kamarátmi, priznáva delikvenciu v 25,3%, zatiaľ čo tí jedinci, ktorí trávia väčšinu voľného času sami, alebo s rodinou, priznávajú delikvenciu len v 15,7% (vid' tabuľka 6).

Štvrtú hypotézu, ktorú budem testovať, je súvislosť individuálnej delikvencie s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho kamaráti. Predpokladám, že pre jedinca v období adolescencie je dôležité to, čo si o ňom myslia kamaráti, kde jedinec, ktorý má nejakých delikventných kamarátov a považuje za dôležité to, čo si o ňom myslia, bude mať väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než ten, pre ktorého to dôležité nie je. Na druhej strane jedinec, ktorý nemá delikventných kamarátov a považuje za dôležité to, čo si o ňom myslia kamaráti, bude mať nižšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než ten, pre ktorého to dôležité nie je.

Z teoretickej časti vyplývalo, že ak je pre jedinca dôležité, to čo si o ňom myslia jeho kamaráti, tlaku rovesníkov podľahol (Laursen & Faur, 2022) Jedinec chcel do skupiny zapadnúť, čiže považoval za dôležité to, čo si o ňom myslia jeho kamaráti a preto sa buď správval konformne, alebo delikventne v závislosti na tom, ako sa správajú jeho kamaráti. Ako povedali Laursen & Faur (2022, str. 223), je to „konanie alebo myslenie spôsobmi, ktorými by inak nekonali alebo nemysleli, v reakcii na skúsenosti s kamarátmi.“

Hypotézu rozdelím na dve časti. Prvá hypotéza sa bude týkať jedincov, ktorí majú nejakých delikventných kamarátov a druhá tých, ktorí delikventných kamarátov nemajú. V týchto dvoch hypotézach je mojím primárnym cieľom zistiť súvislosť medzi tým, aké je dôležité pre jedinca to, čo si o ňom myslia jeho kamaráti, s jeho delikvenciou.

- *Hypotéza č.4a: Jedinec s delikventnými kamarátmi, pre ktorého je dôležité, čo si o ňom myslia kamaráti, má väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý to za dôležité nepovažuje.*
- *Hypotéza č.4b: Jedinec bez delikventných kamarátov, pre ktorého je dôležité, čo si o ňom myslia kamaráti, má menšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, než jedinec, ktorý to za dôležité nepovažuje.*

Tabuľka 7: Individuálna delikvencia v súvislosti s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho kamaráti (podsubor jedincov, ktorí majú nejakých delikventných kamarátov)

		Individuálna delikvencia		Celkovo	
		nie	áno		
Aké dôležité je pre teba čo si o tebe myslia kamaráti?	nie je dôležité	N	40	30	70
		riadkové %	57,1%	42,9%	100,0%
		stĺpcové %	6,0%	9,0%	7,0%
	skôr dôležité	N	99	55	154
		riadkové %	64,3%	35,7%	100,0%
		stĺpcové %	14,9%	16,6%	15,4%
	celkom dôležité	N	220	99	319
		riadkové %	69,0%	31,0%	100,0%
		stĺpcové %	33,1%	29,8%	32,0%
veľmi dôležité	N	306	148	454	
	riadkové %	67,4%	32,6%	100,0%	
	stĺpcové %	46,0%	44,6%	45,5%	
Celkovo	N	665	332	997	
	riadkové %	66,7%	33,3%	100,0%	
	stĺpcové %	100,0%	100,0%	100,0%	

K testovaniu závislosti som zvolila chí-kvadrát test. Chí-kvadrát nie je signifikantný ($p=0.25$), teda vzťah medzi individuálnou delikvenciou a dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho delikventní kamaráti nejde preukázať (Tabuľka 7). Najväčší podiel delikvencie je práve u jedincov, pre ktorých nie je dôležité, čo si o nich myslia ich kamaráti (42,9%). No v prípade analýzy tento vzťah nie je signifikantný.

Tabuľka 8: Individuálna delikvencia v súvislosti s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho kamaráti (podsubor jedincov, ktorí nemajú delikventných kamarátov)

		Individuálna delikvencia		Celkovo	
		nie	áno		
Aké dôležité je pre teba čo si o tebe myslia kamaráti?	nie je dôležité	N	46	6	52
		riadkové %	88,5%	11,5%	100,0%
		stĺpcové %	6,2%	9,4%	6,4%
	málo dôležité	N	98	10	108
		riadkové %	90,7%	9,3%	100,0%
		stĺpcové %	13,2%	15,6%	13,4%
	celkom dôležité	N	250	23	273
		riadkové %	91,6%	8,4%	100,0%
		stĺpcové %	33,6%	35,9%	33,8%
	veľmi dôležité	N	350	25	375
		riadkové %	93,3%	6,7%	100,0%
		stĺpcové %	47,0%	39,1%	46,4%
Celkovo	N	744	64	808	
	riadkové %	92,1%	7,9%	100,0%	
	stĺpcové %	100,0%	100,0%	100,0%	

K testovaniu závislosti som zvolila chí-kvadrát test. Chí-kvadrát nie je signifikantný ($p=0.55$), teda vzťah medzi individuálnou delikvenciou a dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho nedelikventní kamaráti nejde preukázať (Tabuľka 8). V tabuľke môžeme vidieť, že podiel delikvencie podľa úrovne súhlasu s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho nedelikventní rovesníci, postupne klesá, čo odpovedá hypotéze, no tieto rozdiely sú veľmi malé a preto výsledky analýzy nie sú signifikantné.

Diskusia a záver

Hlavným cieľom teoretickej časti mojej bakalárskej práce bolo predstavenie peer pressure, peer conformity a delikvencie rovesníkov a ich súvislosti s delikvenciou jedinca. V práci som postupne popísala, aký je rozdiel medzi peer pressure a peer conformitou, ako aj to, čo je delikvencia mladistvých, kde som sa pomocou kriminologických teórií dostala až ku konkrétnym deliktom, ktoré patria pod delikventné akty mladistvých. Tieto delikty môžu byť často krát vyvolané tým, že kamaráti/rovesníci majú negatívny vplyv na jedinca a to môže byť jeden z hlavných dôvodov toho, prečo jedinec daný delikt vykoná. Štúdií k tejto problematike je nespočetné množstvo a preto bolo ťažšie vybrať len niektoré z nich, ktoré som považovala za najrelevantnejšie pre moju teoretickú časť práce tak, aby korešpondovali s mojou empirickou časťou práce.

Hlavným cieľom empirickej časti práce bolo zistiť, do akej miery existuje súvislosť medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou rovesníkov a pokúsiť sa overiť, či peer pressure a peer conformita ovplyvňujú individuálnu delikvenciu. Ako metódu som zvolila sekundárnu analýzu dát. V práci vychádzam z dát z výskumu ISRD-3 (International Self-Report Delinquency Study), ktorý bol uskutočnený Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy. Tento výskum som si vybrala preto, pretože časť tohoto dotazníka sa týka jedinca a jeho kamarátov, teda rovesníkov a takisto aj deliktov.

Hypotézy pre moju prácu som si zvolila štyri s ohľadom na dané výskumné dáta. Prvé tri hypotézy sa zameriavali na to, či existuje súvislosť medzi anti-sociálnym/delikventným správaním rovesníkov a delikvenciou jedinca. Výsledky testovania hypotéz, ktoré som si zvolila to potvrdili. Štvrtá hypotéza, ktorá bola rozdelená na dve časti, už nepriamo merala aj peer conformitu. No pri tejto analýze sa mi vzťah nepotvrdil ani v jednom prípade.

Prvú hypotézu, ktorú som si zvolila pre moju analýzu, považujem za najdôležitejšiu pre moju prácu, no zároveň je veľmi obecná. Táto hypotéza testovala súvislosť medzi individuálnou delikvenciou a delikvenciou kamarátov/rovesníkov. Na základe poznatkov z mojej teoretickej časti som predpokladala, že medzi delikvenciou u jedinca a delikvenciou jeho rovesníkov existuje vzťah (McCoy et al., 2019). Tento predpokladaný vzťah sa mi potvrdil a ukázal sa ako stredne silný. Jedinec, ktorý má kamarátov, ktorí sú delikventní, bude disponovať väčšou pravdepodobnosťou k delikventnému správaniu a preto je veľmi dôležité skúmať vzťah medzi jedincom a jeho rovesníkmi/kamarátmi.

Druhá hypotéza sa týkala už konkrétneho faktoru, ktorý som si vybrala pre moju prácu, a ním sú drogy. V tejto hypotéze som sa zamerala na preskúmanie vzťahu užívania drog u jedinca v súvislosti s užívaním drog jeho rovesníkov/kamarátov. Podľa Reeda & Rountreeho (1997) u adolescentov, ktorých kamaráti užívajú drogy, je omnoho väčšia šanca, že drogy neodmietnu. Jedným z dôvodov je väčšia pravdepodobnosť, že sa ocitnú v sociálnych situáciách, kde bude na nich vyvíjaný tlak na užívanie drog.

Potreba asociovať sa s ostatnými je pomerne silná v období dospievania, keď je na adolescentov vyvíjaný sociálny tlak zo strany rovesníkov, aby zapadli medzi nich a správali sa konformne, čiže v tomto prípade, aby užili drogy (Reed & Rountree, 1997). Výsledky analýzy dát túto súvislosť takisto potvrdili a preukázal sa stredne silný vzťah. To znamená, že jedinec, ktorého kamaráti užívajú drogy, disponuje väčšou pravdepodobnosťou k užívaniu drog, než jedinec, ktorého kamaráti drogy neužívajú.

Hlavným cieľom tretej hypotézy bolo preskúmať to, či jedinec, ktorý trávi viac voľného času s kamarátmi, má aj väčšiu pravdepodobnosť dopustiť sa delikventného správania, ako jedinec, ktorý trávi voľný čas s rodinou alebo dokonca sám. Peer pressure je výsledkom socializácie v zmysle trávenia voľného času s kamarátmi, resp. rovesníkmi. Táto socializácia je spojená s procesom výberu rovesníkov a preto rovesníci v kruhu jedinca zásadne vplývajú na jeho úsudok a rozhodovanie sa (Foo et al., 2012). Z tohto dôvodu považujem trávenie voľného času za zásadnú aktivitu v živote adolescentov. Výsledok analýzy dát aj v tomto prípade preukázal vzťah medzi individuálnou delikvenciou a trávením voľného času s kamarátmi, ktorý bol v tomto prípade len veľmi slabý. Teda trávenie voľného času s rovesníkmi súvisí s individuálnou delikvenciou, ale nie až tak zásadne.

Štvrtá a zároveň posledná hypotéza v mojej práci, ktorá bola rozdelená na dve časti, bola zameraná na jedinca a akú dôležitosť predkladá tomu, čo si o ňom myslia ostatní (v tomto prípade jeho rovesníci/kamaráti, ktorí buď sú alebo nie sú delikventní). Obdobie adolescencie je érou života každého mladého človeka, v ktorom jedinec obvykle považuje za veľmi dôležité to, čo si o ňom myslia jeho kamaráti/rovesníci. Občas tomu prikladá väčšiu váhu, než by mal. Adolescent sa chce cítiť prijatý a byť súčasťou určitej skupiny (Laursen & Faur, 2022).

V prípade mojej analýzy išlo ako o deviantnú skupinu, s ktorou súvisí aj onálepkovanie jedinca ako „deviant“, tak aj o nedevariantnú skupinu. Výsledky analýzy mi môj predpoklad nepotvrdili ani pre jednu z hypotéz, čo môže byť z dôvodu toho, že otázka neoperacionalizuje peer pressure ani peer konformitu priamo. Zároveň sa tieto dve hypotézy najviac priblížili k empirickému overeniu mojej teoretickej časti práce. Ako už bolo vyššie spomenuté, jedinec v období adolescencie síce považuje za dôležité to, čo si o ňom myslia ostatní, ale možno nemá toľko kamarátov, ktorí sú delikventní. Takisto ďalším dôvodom môže byť to, že hoci to jedinec za dôležité považuje, vplyv na jeho delikvenciu to mať nemusí a do jeho rozhodnutia, či bude delikventný, alebo nie vstupujú iné faktory, akými je napríklad nízka sociálna kontrola, zvýšená kriminalita v prostredí, v ktorom jedinec vyrastá, alebo dokonca kriminalita u rodičov.

Celá bakalárska práca bola zameraná na peer pressure a peer konformitu zo strany delikventných rovesníkov v súvislosti s individuálnou delikvenciou. Súvislosť individuálnej delikvencie s delikvenciou rovesníkov sa mi do určitej miery potvrdila. Vzťah medzi delikvenciou, peer pressure a peer konformitou do určitej miery existuje, ale tento vzťah nie je silný do takej miery, aby musel byť každý jedinec delikventný, ak sú aj jeho rovesníci delikventní. Teda nie každý jedinec podlieha tlaku zo strany svojich delikventných rovesníkov. Aj keď jedinci trávajú viac voľného času s rovesníkmi než s rodinou, a v tomto prípade malo trávenie voľného času súvislosť s jedincovým delikventným správaním, za trávením času sa skrýva ešte mnoho iných faktorov. Jednou malou časťou, ktorá pod to spadá, je užívanie drog, kde toto delikventné správanie u rovesníkov určitým spôsobom vyvíja na jedinca tlak, aby takéto delikventné správanie reprodukoval.

Konkrétne otázky, ktoré by priamo merali peer pressure alebo peer konformitu, sa v dátach nevyskytovali, ale vyskytovali sa v nich otázky zamerané na individuálnu delikvenciu a otázky, ktoré peer pressure a peer konformitu merajú nepriamo. Môj pokus merať peer konformitu prostredníctvom dôležitosti názoru rovesníkov, sa neosvedčil a výsledky neboli v súlade s mojimi očakávaniami. Vzťahy preukázané medzi premennými neboli také silné, ako som predpokladala, alebo sa dokonca ani nepreukázali. Tlak rovesníkov je často krát operacionalizovaný skôr ako miera, do akej správanie medzi rovesníkmi koreluje, než miera, do akej sa jednotlivci cítia byť pod tlakom konať, alebo myslieť určitými spôsobmi (Brown et al., 1986).

Na druhej strane existuje len málo českých dotazníkových šetření, ktoré by mohli testovať moje teoretické východiska a slúžili ako opora k mojej teoretickej časti. To považujem za najväčší limit mojej práce. Ďalším limitom mojej analýzy je to, že analyzujem len vzťahy dvoch premenných. Zohľadnenie viacerých faktorov prostredníctvom viacrozmernej analýzy by mohlo priniesť lepší náhľad do mojej práce, ako aj pre budúce práce zaoberajúce sa touto tematikou. Za ďalšie limity považujem to, že existuje málo zdrojov, ktoré by sa zaoberali viac do hĺbky konkrétnymi deliktami, ako je fyzické ublíženie, alebo krádež u adolescentov.

Dáta, ktoré boli použité pre moju sekundárnu analýzu, neboli úplne dostatočné a nezaoberali sa len delikvenciou mládeže spojenou s rovesníkmi, a preto som v nich narazila na limity, ktoré som popísala v odstavci vyššie. Tieto dáta neboli presne určené k riešeniu mojej problematiky a preto by bolo lepšie a vhodnejšie použiť vlastné dotazníkové šetrenie.

Za ďalšie návrhy, ako vo výskume pokračovať, navrhujem podrobenie výskumu online prostredie, v ktorom sa takisto môže prejavovať deviantné správanie u adolescentov. Vzhľadom na to, že mnoho adolescentov trávi svoj voľný čas aj v online svete, považujem za veľmi dôležitú túto problematiku preskúmať do väčšej hĺbky. Nové prieskumy zistili, že väčšina adolescentov má prístup k digitálnym zariadeniam, ako sú smartfóny (95 %), alebo stolné a prenosné počítače (90 %). Okrem toho, počet adolescentov, ktorí tvrdia, že sú neustále online, sa od rokov 2014-15 zdvojnásobuje (Vogels et al., 2022). Virtuálny svet sa pre adolescentov stáva útočiskom a podporou, ktorá sa im nemusí vždy dostaviť v reálnom svete, no aj v tomto prostredí môžu jedinci často kráť pocitovať tlak zo strany rovesníkov. Som si vedomá, že táto problematika je ťažká na meranie a empirické preskúmanie, pretože vo virtuálnom svete sa môže aj dospelý človek vydávať za adolescenta a získanie dát je preto obťažnejšie. Aj napriek tomu považujem virtuálny svet za prostredie, ktoré je rovnako nebezpečné, ako reálny svet. Vo virtuálnom svete môže takisto jedinec pocíťovať tlak zo strany svojich rovesníkov a správať sa konformne s ich hodnotami, s ktorými vo vnútri nesúhlasí, no strach z vylúčenia prevyšuje riziká, ktoré sa s danou aktivitou môžu spájať. Rovesníci sú preto v adolescencii veľmi dôležití. Z tohto dôvodu má zmysel sa rovesníkmi a touto problematikou ďalej zaoberať.

Zoznam použitej literatúry

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 1(30), 47–87. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
- Agnew, R. (Ed.). (1997). *Stability and change in crime over the life course: A strain theory explanation*. Transaction Publishers.
- Agnew, R. (2001). Building on the foundation of general strain theory: Specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 4(38), 319–36. <https://doi.org/10.1177/002242780103800400>
- Akers, R. L. (2001). Social learning theory. In R. Paternoster & R. Bachman (Eds.), *Explaining criminals and crime: Essays in contemporary criminological theory* (p. 192–210). Roxbury
- Ascani, N. (2012). Labeling Theory and the Effects of Sanctioning on Delinquent Peer Association: A New Approach to Sentencing Juveniles. *Perspectives*, 4(10), 80-84. <https://scholars.unh.edu/perspectives/vol4/iss1/10>
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Bernburg, J.G. (2009). Labeling theory. In Marvin D. Krohn, Alan Lizotte & Gina Penly Hall (Eds.), *Handbook on Crime and Deviance* (187-207). Springer Science + Business Media.
- Borsari, B., & Carey, K.B. (2001). Peer influences on college drinking: A review of the research. *Journal of Substance Abuse*, 13(4), 391-424. [https://doi.org/10.1016/S0899-3289\(01\)00098-0](https://doi.org/10.1016/S0899-3289(01)00098-0)
- Brown, B. B., Clasen, D. R., & Eicher, S. A. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental Psychology*, 22(4), 521-530. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.22.4.521>
- Erikson, E. H. (1993). *Childhood and society*. WW Norton & Company.
- Foo, Y.C., Tam, C.L., & Lee, T.H. (2012). Family Factors and Peer Influence in Drug Abuse: A Study in Rehabilitation Centre. *International Journal of Collaborative Research on Internal Medicine and Public Health*, (4), 190-201. <https://www.iomcworld.com/ijcrimph/>

Grant, J. E., Potenza, M. N., Krishnan-Sarin, S., Cavallo, D. A., & Desai, R. A. (2011). Stealing among high school students: prevalence and clinical correlates. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 39(1), 44–52.

Hammer, T.R. (2011). Social Learning Theory. In: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (eds) *Encyclopedia of Child Behavior and Development*. Springer.
https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_2695

Juvenile delinquent. (n.d.). In *Encyclopædia Britannica online*. Získané 18. decembra 2023 z
<https://www.britannica.com/topic/juvenile-delinquent>

Krohn, M. D., & Lopes, G. (2015). Labeling theory. In M.D. Krohn, & J. Lane, *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice* (s. 312-330). John Wiley and Sons.

Kroutilová Nováková, R. & Vávrová, S. (2015). Self-regulation of Behaviour in the Context of Peer Pressure and Risk Behaviour. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 158-165.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.102>

Laursen, B., & Faur, S. (2022). What Does it Mean to be Susceptible to Influence? A Brief Primer on Peer Conformity and Developmental Changes that Affect it. *International journal of behavioral development*, 46(3), 222–237. <https://doi.org/10.1177/01650254221084103>

Lewis, C.E., & Lewis, M.A. (1994). Peer pressure and risk-taking behaviors in children, *American Journal of Public Health*, 74(6), 580-584.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.74.6.580>

Loder, R. T., Farooq, H., & Gianaris, J. B. (2022). Assaults in schools: Findings using a national data base. *Journal Of Forensic And Legal Medicine*, 86, 1-14.
<https://doi.org/10.1016/j.jflm.2022.102306>

McCoy, S.S., Dimler, L.M., Samuels, D.V. *et al.* (2019). Adolescent Susceptibility to Deviant Peer Pressure: Does Gender Matter? *Adolescent Research Review*, 4, 59–71.
<https://doi.org/10.1007/s40894-017-0071-2>

McIntosh, J., MacDonald, F., & McKeganey, N. (2006). Why do children experiment with illegal drugs? The declining role of peer pressure with increasing age. *Addiction Research & Theory*, 14(3), 275-287. DOI: [10.1080/16066350500330465](https://doi.org/10.1080/16066350500330465)

Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Free Press

Moravcová, E., Podaná Z., Buriánek, J. a kol. (2015). *Delikvence mládeže, trendy a souvislosti*. TRITON.

Nguyen et al. (2021). Strain Theories and Labelling Theories: A Critical Examination through an Anti-Opressive Lens. *Critical social work*, 22(1), 1543-9372.

[doi:10.22329/csw.v22i1.6900](https://doi.org/10.22329/csw.v22i1.6900)

Paetsch, J. J., Bertrand L.D. (2009). The Relationship Between Peer, Social, and School Factors, and Delinquency Among Youth. *Journal of School Health*, 1(67), 27-32.

<https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1997.tb06291.x>

Pratt, T. C., et al. (2010). The Empirical Status of Social Learning Theory: A Meta-Analysis. *Justice Quarterly*. 27(6), 765-802. DOI: [10.1080/07418820903379610](https://doi.org/10.1080/07418820903379610)

Pilkington, H. (2007). Beyond 'peer pressure': Rethinking drug use and 'youth culture'. *International Journal of Drug Policy*, 18(3), 213-224.

<https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2006.08.003>

Prosocial behaviour. (n.d.) In Encyclopedia online. Získané 26. apríla 2023 z

<https://www.encyclopedia.com/children/applied-and-social-sciences-magazines/prosocial-behavior>

Reed, M.D., & Rountree, P.W. (1997). Peer pressure and adolescent substance use. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, 143–180. <https://doi.org/10.1007/BF02221306>

Santor, D. A., Messervey, D., & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of youth and adolescence*, 29, 163-182.

Stewart, E. A. (2003). School Social Bonds, School Climate, And School Misbehavior: A Multilevel Analysis, *Justice Quarterly*, 20(3), 575-604, DOI: [10.1080/07418820300095621](https://doi.org/10.1080/07418820300095621)

Shoff, H. et al. (2013). *Delinquency*. *Encyclopedia Britannica*.

<https://www.britannica.com/topic/delinquency>

Ungar, M. T. (2000). The myth of peer pressure. *Adolescence*, 35(137), 167-180.

- Vogels, E. A., Gelles-Watnick, R., & Massarat, N. (2022). Teens, Social Media and Technology 2022. *Pew Research Center*. Advanced online publication.
<https://www.pewresearch.org/internet/2022/08/10/teens-social-media-and-technology-2022/>
- Watt, B., Howells, K., Delfabbro, P. (2004) Juvenile Recidivism: Criminal Propensity, Social Control and Social Learning Theories. *Psychiatry, Psychology and Law*, 11(1), 141-153.
DOI: 10.1375/pplt.2004.11.1.141
- Winfrey, L. T., Bäckström, T. V., & Mays, G. L. (1994). Social Learning Theory, Self-Reported Delinquency, and Youth Gangs: A New Twist on a General Theory of Crime and Delinquency. *Youth & Society*, 26(2), 147-177.
<https://doi.org/10.1177/0044118X94026002001>
- Zaman, M., Razzaq, S., Hassan, R., Qureshi, J., Ijaz, H., Hanif, M., & Chughtai, F. R. (2015). Drug abuse among the students. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Research*, 1(1), 41-47.
- Zembroski, D. (2011). Sociological Theories of Crime and Delinquency. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. (21)3, 240-254, DOI: 10.1080/10911359.2011.564553

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Premenné delikvencie jedinca (N= 2216)	35
Tabuľka 2: Premenné užívania drog jedinca (N= 2216)	36
Tabuľka 3: Premenné delikventných činnosti kamarátov (N= 2216)	38
Tabuľka 4: Individuálna delikvencia v súvislosti s delikvenciou kamarátov	40
Tabuľka 5: Užívanie drog u jedinca v súvislosti s užívaním drog u kamarátov	41
Tabuľka 6: Individuálna delikvencia v súvislosti s trávením voľného času u jedinca.....	42
Tabuľka 7: Individuálna delikvencia v súvislosti s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho kamaráti	44
Tabuľka 8: Individuálna delikvencia v súvislosti s dôležitosťou toho, čo si o jedincovi myslia jeho kamaráti	45

Zoznam grafov

Graf 1 Dôležitosť toho, čo si o jedincovi myslia kamaráti	39
---	----

Príloha: Zoznam použitých otázok z výskumu ISRD-3

Sada otázok na individuálnu delikvenciu:³

Mladí lidé občas dělají zakázané věci, třeba něco zničí, někomu něco ukradnou, někdo občas někoho uhodí nebo mu záměrně ublíží (zde nemyslíme situace, kdy se mládež jen tak v žertu „pošťuchuje“). A co ty, už jsi někdy udělal/a některou z následujících věcí a pokud ano, tak kolikrát za posledních 12 měsíců?

- něco ukradl/a v obchodě nebo supermarketu?
- ukradl/a něco z auta?
- použil/a zbraň, násilí nebo hrozbu násilím k tomu, aby ti někdo vydal peníze nebo nějakou věc?
- účastnil/a se skupinové bitky na fotbalovém stadionu, na ulici nebo jiném veřejném místě?
- prodával/a drogy nebo někomu pomáhal/a prodávat drogy?

Otázky na individuálne užívanie drog:

Zkusil/a jsi někdy kanabis (konopí / marihuana / hašiš)?

- Ne, nikdy (pokud ne, pokračuj otázkou **8.3**)
 - Ano
- ↳ Pokud ano, při kolika příležitostech během **posledních 30 dnů**?
_____ příležitostí (Pokud vůbec, vyplň 0!)

Zkusil/a jsi někdy drogy jako extáze, LSD, speed či amfetaminy (Pervitin)?

- Ne, nikdy (pokud ne, pokračuj otázkou **8.5**)
 - Ano
- ↳ Pokud ano, při kolika příležitostech během **posledních 30 dnů**?
_____ příležitostí (Pokud vůbec, vyplň 0!)

³ Možné odpovede: „Ne“, „Ano. Kolikrát za posledních 12 měsíců?“ Pokud nikdy, vepiš "0".“

Zkusil/a jsi někdy heroin, kokain nebo crack?

- Ne, nikdy (pokud ne, pokračuj otázkou **8.6**)
 - Ano
- ↳ Pokud ano, při kolika příležitostech během **posledních 30 dnů**?
_____ příležitostí (Pokud vůbec, vyplň 0!)

Otázka na delikvenci kamarátů:⁴

Mladí lidé někdy dělají i zakázané věci. O kolika svých kamarádech víš, že udělali některé z následujících věcí?

- Mám kamarády, kteří zkusili měkké nebo tvrdé drogy jako konopí, hašiš, extázi, speed, heroin nebo kokain.
- Mám kamarády, kteří někdy ukradli něco z obchodu nebo supermarketu.
- Mám kamarády, kteří se vloupali do budovy s cílem něco ukrást.
- Mám kamarády, kteří někoho zbili nebo těžce zranili holí, nožem nebo něčím podobným.

Otázka na užívání drog u kamarátů:⁵

Mám kamarády, kteří zkusili měkké nebo tvrdé drogy jako konopí, hašiš, extázi, speed, heroin nebo kokain.

Otázka na trávení volného času:

S kým trávíš VĚTŠINU svého volného času?

- Sám, sama
- S rodinou
- S jedním až třemi kamarády, přáteli
- S větší skupinou přátel (4 a více)

⁴ Možné odpovědi: „Ne“, „Ano. Odhadni počet kamarádů.“

⁵ Možné odpovědi: „Ne“, „Ano. Odhadni počet kamarádů.“

Otázka na důležitost toho, čo si o respondentovi myslia jeho kamaráti:

Jak je pro tebe důležité, co si o tobě myslí tvůj kamarád/ka / nebo kamarádi?

zcela	docela	spíše	spíše	docela	velmi
nedůležité	nedůležité	nedůležité	důležité	důležité	důležité